

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ З КУРСІВ
ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ
В СИСТЕМІ ІНСТИТУТІВ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

(на основі християнського віровчення)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ» НАПН УКРАЇНИ

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ З КУРСІВ
ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ
В СИСТЕМІ ІНСТИТУТІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

(на основі християнського віровчення)

ОСТРОГ – КИЇВ
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2014

УДК 373.1
ББК 74.2
Н 15

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(лист № 1/11-9568 від 06.06.2013 року)*

Програма ухвалена секцією післядипломної освіти

Розробники:

Жуковський В.М., доктор педагогічних наук, професор, науковий керівник програми;

Огірко О.В., кандидат фіз.-мат. наук, доктор філософії, доцент;

Влад М.В., магістр богослов'я;

Головін С.Л., доктор богослов'я;

Голяничук Р.М., магістр богослов'я;

Євдодюк А.В., кандидат філософських наук, доцент;

Ковальчук Н.Д., доктор філософських наук, професор;

Макогнок С.В., магістр управління навчальним закладом;

Матласевич О.В., кандидат психологічних наук, доцент;

Ніколюк Н.Б., магістр педагогіки вищої школи;

Сіданіч І.Л., кандидат педагогічних наук, доктор філософії, доцент;

Смирнов А.І., кандидат історичних наук, доцент;

Стефанюк С.К., кандидат педагогічних наук, доцент;

Филипчук С.В., кандидат історичних наук, доцент;

Шапранський С.А., кандидат історичних наук, доцент.

Рецензенти:

Федотова О.О., доктор історичних наук, професор кафедри теорії, історії культури і музикознавства Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв;

Кисельов М.М., доктор філософських наук, професор в. о. завідувача кафедри культури та соціальних дисциплін Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури;

Жилюк С.І., доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри релігієзнавства Національного університету «Острозька академія».

Н 15 Навчальна програма підготовки вчителів з курсів духовно-морального спрямування в системі інститутів післядипломної педагогічної освіти України (на основі християнського віровчення) / В. М. Жуковський та ін. ; упорядник С. Власова. – Острог-Київ : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – 112 с.

Для використання в навчальному процесі курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників обласних закладів післядипломної педагогічної освіти.

**УДК 373.1
ББК 74.2**

© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2014

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Національна стратегія навчання та виховання молодого покоління в Україні потребує впровадження нової освітньої парадигми, мета якої полягає у всебічній підготовці молодої людини до життя в багатовимірному, швидкоплинному світі, що дедалі більше глобалізується. З цією метою українське суспільство звертається до християнської традиції і моралі – фундаменту сучасної європейської цивілізації та системи загальнолюдських морально-етичних цінностей. Сьогодні українське суспільство особливо потребує повернення до джерел виховання на християнських моральних цінностях. Їх запровадження у навчально-виховний процес є реальною альтернативою бездуховності, економічній, політичній та моральній кризам.

Виховання молоді на християнських моральних цінностях у загальноосвітніх школах здійснюється через факультативні курси духовно-морального спрямування, до складу яких належать «Основи християнської етики», «Християнська етика в українській культурі», «Етика: духовні засади», «Біблійна історія та християнська етика» та інші. Головною метою викладання цих курсів є сприяння становленню духовної, моральної та інтелектуальної особистості, якій притаманні демократична громадянська культура, усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її громадянською відповідальністю, готовність до компетентної участі в житті суспільства.

На відміну від інших дисциплін, які створюють умови переважно для професійного самовизначення, реалізація цілей і завдань предметів духовно-морального спрямування створює передумови для самовизначення у всій системі суспільних взаємин: економічних, соціальних, національних, політичних, культурно-світоглядних, міжособистісних.

Предмети духовно-морального спрямування потребують цілісної системи підготовки відповідних педагогічних кадрів. Оскільки в Україні дуже мало вищих навчальних закладів, в яких ведеться підготовка вчителів з відповідним фахом, то існує нагальна необхідність у функціонуванні курсів перепідготовки та підвищення

кваліфікації вчителів з дисциплін духовно-морального спрямування, яка б охоплювала керівників шкіл, учителів суспільно-гуманітарного циклу предметів, організаторів позакласної і виховної роботи з учнями.

Метою програми підготовки вчителів для викладання курсів духовно-морального спрямування в загальноосвітніх навчальних закладах є ознайомлення з теорією та методикою викладання, зі змістом, завданнями, принципами, формами, методами та засобами духовно-морального виховання на засадах християнських цінностей, сприяння становленню християнських компетентностей школярів і громадянських компетентностей особистості.

Навчальну програму для підготовки вчителів з предметів духовно-морального спрямування розроблено з урахуванням Закону України «Про загальну середню освіту», Концепції громадянського виховання особистості, Концепції громадянської освіти в Україні, Концепції 11-ти річної загальноосвітньої середньої школи, Національної доктрини розвитку освіти, Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, Концепції профільного навчання в старшій школі, а також національного та загальноєвропейського досвіду громадянської освіти.

Навчальна програма для вчителів побудована за кредитно-модульною системою. Вона розрахована на 216 годин роботи і включає аудиторну роботу, практику в школі, самостійне опрацювання навчальних дисциплін та іспитові випробування. Години на аудиторну та самостійну роботу можуть співвідноситися так: 50% (40%, 30%) на аудиторну роботу, 50 (60%, 70%) – на самостійну роботу в залежності від конкретних умов.

Основна увага програми зосереджується на основних проблемах виховання на християнських моральних цінностях і передбачає проведення різних форм занять, теоретичну, методичну та практичну підготовку, дозволяє оперативнo враховувати професійні запити і потреби слухачів.

До проведення занять на курсах залучаються досвідчені науковці вищих навчальних закладів, працівники ОІППО, досвідчені педагогічні працівники закладів освіти України. Контрольно-оцінювальні заняття проводить координатор з фаху, представники адміністрації ОІППО.

Педагогічну практику ведуть вчителі освітніх закладів під керівництвом координатора з фаху. Педагогічна практика (аудитор-

на форма) передбачає демонстрацію фрагментів уроків, перегляд відеоматеріалів уроків, тренінги, розробка методичних рекомендацій, дидактичного матеріалу, вирішення проблемних педагогічних ситуацій, відбір матеріалів на науково-практичну конференцію, ділові ігри тощо.

Загальна педагогічна практика проводиться на базі навчальних закладів у формі відкритих занять або їхніх фрагментів. Допускається погодинна оплата за перевірку рефератів, творчих робіт у розмірі 4-6 годин на кожну групу слухачів.

Навчальні курси духовно-морального спрямування є частиною варіативної складової навчальних планів в 1–11 класах.

Компетентності, що набуті особою після опанування теоретичного матеріалу курсу

Після опанування теоретичного матеріалу курсу з питань духовно-морального спрямування особи, які навчаються за Програмою, повинні **знати**:

- основні терміни та визначення предметів духовно-морального спрямування;
- мету, завдання, принципи, форми і концептуальні засади предметів духовно-морального спрямування;
- зміст навчальних програм, підручників, структуру уроку основ християнської етики в школі;
- різновиди та структурні характеристики взаємин між християнами;
- основи біблієзнавства та богослов'я;
- основні релігії світу та їх морально-етичні вчення;
- історію християнства;
- символіку християнської культури;
- духовну спадщину класиків музики і співу на уроках предметів духовно-морального спрямування;
- сутність та історію головних християнських свят;
- християнський погляд на цнотливість до шлюбу та вірність в шлюбі, а також закон Божий про інтимні стосунки чоловіка і жінки;
- основи психології релігії та християнської педагогіки;
- методику викладання предметів духовно-морального спрямування;
- світовий та національний досвід викладання предметів духовно-морального спрямування;
- основи планування класної та позакласної роботи, основи теорії контролю та оцінювання, основи теорії формування навчальної компетенції.

Компетенції фахівця з питань викладання предметів духовно-морального спрямування (на основі християнського віровчення)

У професійній діяльності особа, яка опанувала теоретичним матеріалом програми й набула відповідних компетентностей, повинна **вміти**:

-
- характеризувати світові релігії та їх морально-етичні вчення;
 - розвивати релігійне мислення;
 - пояснювати головні функції релігії;
 - аналізувати зовнішні причини та внутрішні особливості української релігійної дійсності;
 - об'єктивно оцінювати сучасну релігійну ситуацію в Україні, її тенденції та перспективи розвитку конфесій;
 - аналізувати нетрадиційні релігійні рухи, нехристиянські релігії;
 - характеризувати міжконфесійне розмаїття суспільства;
 - аналізувати позитивні та негативні наслідки дроблення на християнські конфесії;
 - оцінювати вплив християнства на самовияв особистості в суспільстві;
 - аналізувати історичне становлення християнських конфесій в Україні;
 - встановлювати зв'язок християнських свят з історією християнства;
 - визначати сутність символіки християнської культури;
 - визначати відмінності теології та філософії;
 - відрізнити теїзм від пантеїзму, деїзму, політеїзму, атеїзму;
 - давати оцінку Біблії як невичерпного джерела моралі людства, працювати з біблійними текстами, аналізувати їх;
 - визначати зв'язок Старого і Нового Заповітів;
 - використовувати принципи, методи та прийоми біблійної герменевтики для тлумачення змісту християнських першоджерел;
 - розрізнити теорії щодо походження людини й точки зору щодо них;
 - аналізувати вплив християнського світогляду на наукові досягнення;
 - аналізувати аргументи на користь існування Бога;
 - співвідносити виникнення космосу, життя та людини з законами природи;
 - розрізнити ознаки Розумного Задуму в природних системах;
 - наводити приклади Розумного Задуму в природних системах;
 - пояснювати суть основних понять християнської етики;
 - усвідомлювати сутність старозавітних коренів християнської моралі;

- розуміти суть Нагірної проповіді Ісуса Христа та її відмінність від Декалогу;
- усвідомлювати джерело моральності;
- розрізняти громадянські, моральні та богословські чесноти;
- пояснювати основні категорії християнської етики;
- трактувати Ісуса Христа як істинний ідеал для наслідування;
- усвідомлювати подвійну сутність Ісуса Христа;
- розуміти принцип христоцентризму;
- розуміти волю Творця на взаємовідносини між людьми з різною статтю;
- відрізнати світське і біблійне поняття любові та світські і християнські принципи подружжя;
- розуміти моральні та фізичні наслідки сексуальної революції;
- усвідомлювати, що одностатеві стосунки – це розпуста і гріх проти сьомої заповіді;
- усвідомлювати наслідки безвідповідального ставлення до інтимних стосунків;
- усвідомити християнський погляд на цивільний шлюб;
- визначати обов'язки дітей перед батьками і батьків перед дітьми;
- характеризувати провідні освітні складові християнської етики та інших предметів духовно-морального спрямування в Україні;
- давати оцінку моделей викладання предметів духовно-морального спрямування;
- тлумачити зміст навчальних програм, підручників, структуру уроку з християнської етики та інших предметів духовно-морального спрямування в школі;
- використовувати педагогічні, наукові та спеціальні принципи викладання християнської етики та інших предметів духовно-морального спрямування;
- аналізувати місце та роль християнської етики та інших предметів духовно-морального спрямування в освітньому просторі України;
- вміти вести дискусію та орієнтуватись у проблемах християнсько-етичного виховання;
- вміти визначати мету, завдання, підходи, принципи, форми, методи викладання курсу християнської етики;
- усвідомлювати виховний потенціал змісту навчальних предметів духовно-морального спрямування та розвиток умінь його реалізації;

– сприяти становленню християнських компетентностей педагогічних працівників та учнівської молоді.

**Після закінчення курсу педагога
повинні вміти реалізувати:**

– гностичну функцію духовно-морального виховання, тобто аналізувати професійну й навчальну діяльність учнів, добирати підручники та посібники, прогнозувати труднощі засвоєння учнями християнських моральних цінностей;

– конструктивно-плануючу функцію, тобто планувати та творчо конструювати навчально-виховний процес у цілому та процес навчання конкретного матеріалу з урахуванням особливостей ступеня навчання; планувати викладання предметів духовно-морального спрямування ;

– організаторську функцію (в органічному зв'язку з гностичною та конструктивно-плануючою функціями), тобто реалізувати плани (поурочні, серії уроків, позакласних заходів) з урахуванням особливостей ступеня навчання; творчо розв'язувати методичні завдання у процесі навчання й виховання з урахуванням провідних характеристик учнів певного навчального закладу, вносити до планів методично-правильні корективи з метою досягнення бажаного результату, виходячи з цілей викладання предметів духовно-морального спрямування в конкретному типі навчального закладу.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
освітньої діяльності курсів підвищення кваліфікації вчителів
загальноосвітніх шкільних предметів
 (очно-заочна форма навчання – 216 год. 4 кредити ECTS)

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН Стислий зміст змістових модулів (Розділи, теми програми)	Кількість годин				
	Лекції	Семінари	Практичні	СРС	Всього
МОДУЛЬ 1. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ					2
МОДУЛЬ 2. РЕЛІГІЄЗНАВЧІ ДИСЦИПЛІНИ ЩОДО ПРОБЛЕМ ПРЕДМЕТІВ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ 2.1. Етимологія релігії 2.2. Основні релігії світу та їх морально-етичні вчення 2.3. Філософія релігії 2.4. Релігія і наука 2.5 Історія християнства 2.6. Християнська етика в комплексі релігієзнавчих дисциплін 2.7. Міжконфесійна специфіка християнської етики					20
МОДУЛЬ 3. БОГОСЛОВСЬКІ ДИСЦИПЛІНИ 3.1. Біблієзнавство та морально-етичні цінності Старого і Нового Заповітів 3.2. Моральне богослов'я 3.3. Христологія 3.4. Християнська антропологія 3.5. Християнська етика сімейного життя 3.6. Християнський символізм та його духовно-моральний потенціал					20

<p>МОДУЛЬ 4. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ДИСЦИПЛІНИ 4.1. Психологія релігії 4.2. Основи християнської педагогіки 4.3. Методика викладання курсу «Основи християнської етики» 4.4. Методика викладання курсу «Християнська етика в українській культурі. 1–4 класи» 4.5. Програмне забезпечення викладання предметів духовно-морального спрямування 4.6. Духовна музика і спів на уроках з предметів духовно-морального спрямування</p>					20
<p>МОДУЛЬ 5. САМОСТІЙНЕ ОПРАЦЮВАННЯ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ</p>					144
<p>МОДУЛЬ 6. ПІДСУМКОВИЙ Іспитове випробування Демонстрація уроків із предметів духовно-морального спрямування за програмою</p>					10
<p>Всього:</p>					216

МОДУЛЬ 1.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ

Загальні відомості:

Реєстрація слухачів. Вхідне діагностування та анкетування.
Вступ до курсу. Наставочне заняття.

Завдання для вхідного діагностування:

1. Якими знаннями, на Вашу думку, має володіти вчитель предметів духовно-морального спрямування?
2. Які моральні риси повинні бути у вчителя предметів духовно-морального спрямування?
3. Яка різниця між особою й особистістю?
4. Яке призначення людини та в чому сенс її життя?
5. Що означає вірити в Бога й вірити Богові?
6. В чому особливості філософської та християнської етики?
7. Які головні джерела християнської етики?
8. Які головні категорії християнської етики?
9. У чому полягає принцип христоцентризму?
10. Яка різниця між абсолютною та релятивною мораллю?
11. Назвіть моральні чесноти.
12. Поясніть значення поняття «гідність».
13. Що таке щастя в особистому, суспільному й метафізичному розуміннях?
14. Поясніть біблійну та філософську концепції добра і зла.
15. Розкрийте зміст поняття «сумління».
16. Що сказано у Святому Письмі про гріх?
17. Хто є автором Біблії?
18. На які категорії поділяються гріхи?
19. Поясніть розуміння закону в Старому й Новому Заповітах.
20. Поясніть значення закону в християнській етиці.
21. Що таке Церква?

МОДУЛЬ 2.

РЕЛІГІЄЗНАВЧІ ДИСЦИПЛІНИ ЩОДО ПРОБЛЕМ ПРЕДМЕТІВ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ

Тема 2.1. Етимологія релігії

План:

Релігія як складне явище духовного життя суспільства. Походження терміна «релігія». Релігія як форма свідомості. Релігія як зв'язок земного і небесного, матеріального і духовного, тлінного і нетлінного, скінченного і безконечного. Релігія як ставлення людини до Бога та Бога до людини.

Тема 2.2. Основні релігії світу та їх морально-етичні вчення

План:

Морально-етичні вчення основних релігій світу: юдаїзму, християнства, буддизму та мусульманства. Етична проблематика індуїзму, синтоїзму, конфуціанства й даосизму. Старозавітні й Новозавітні моральні кодекси. Аналіз християнства через порівняння різних конфесійних інтерпретацій основних християнських доктрин і концепцій католицизму, православ'я та протестантизму. Християнство як релігія любові. Різновиди релігійних відносин. Роль стереотипів та забобонів у житті суспільства. Способи подолання упереджень. Подолання ворожості у міжрелігійних взаєминах.

Рекомендована література:

1. Андрушко В.Т., Огірко О.В. Релігієзнавство: Навчальний посібник. – Львів: НЛТУУ, ЛНУВМБТ, 2007. – 260 с.
2. Бердяев Н. А. Философия неравенства. Письмо четырнадцатое о Царстве Божьем. Библиотека «Вехи». – М., 2001.
3. Библиейская энциклопедия. Перевод на русский язык, Российское Библиейское общество. – М., 1995.

4. Іоан Павло II. Переступити поріг надії. – Львів: Свічадо, 1997.
5. Історія релігій в Україні: у 10-ти т. / За ред. проф. А.Колодного. Редколегія: А.Колодний (голова) та ін. – К., 2010.
6. Крук Р. Основы христианской этики. – М.: Триада, 2005.
7. Мень А. История религии. – Кн. I. – М., 1994.
8. Степовик Д. Релігії, культу і секти світу. Посібник з релігієзнавства. – К., 1997.
9. Тівольє П. Віковічні проблеми. – Львів, 1997.
10. Хайдар Али. Курс лекцій по основам ислама. – Казань, 1997.
11. Христианство: Энциклопедический словарь. В 3-х тт. – М., 1993-1995.
12. Християнська віра. – Львів: Свічадо, 1996.
13. Історія релігії в Україні. Том VII. Релігійні меншини України. За ред. А.Колодного. – К., 2011.
14. Історія релігії в Україні. Том VIII. Нові релігії України. За ред. А.Колодного. – К., 2010.

Орієнтовна тематика рефератів:

1. Релігія як суспільний феномен.
2. Трансцендентний характер релігійної моралі.
3. Світові релігії та їх особливості.
4. Вплив християнства на духовно-моральний стан суспільства.
5. Переваги та проблеми поліконфесійності в Україні у процесі духовно-морального відродження.
6. Біблія – джерело віри й моралі.
7. Індуїзм, його вчення про реінкарнацію в контексті формування моральності особистості.
8. Виникнення та моральний зміст буддизму.
9. Конфуціанство та його моральне вчення.
10. Суть юдаїзму та його морально-етичне вчення.
11. Морально-етичне вчення мусульманства.
12. Заповіді Божі – універсальний моральний закон людства.

Тема 2.3. Філософія релігії

План:

Філософія релігії як наука. Розуміння природи релігії, її сутності та завдання.

Філософське осмислення феномену релігії, релігійного ставлення людини до дійсності, до божественної реальності. Філософсько-релігійні концепції буття віруючого і проблеми свободи волі, необхідності і випадковості, суті й існування, атрибутів Бога та ін.

Трансцендентність та іманентність Бога.

Тема 2.4. Релігія і наука

План:

Філософський та історичний аспекти відносин релігії та науки. Співвідношення віри та знання в світогляді людини. Епістемологічні принципи наукового пізнання – казуальність, універсальність, раціональність. Історичний вплив християнського світогляду на наукову революцію. Вплив релігії на застереження науки від претензій на абсолютизм та скерування її в русло забезпечення добробуту й миру для людства. Класичні та сучасні аргументи на користь існування Бога. Ознаки та приклади Розумного Задуму в природних системах.

Контрольні завдання для перевірки знань слухачів:

1. На які питання відповідає наука, а на які – релігія?
2. Які критерії науковості твердження про причинно-наслідкові зв'язки в природі?
3. Які ознаки Розумного Задуму в природних системах?
4. Наведи приклади Розумного Задуму в природних системах?
5. Філософський та історичний аспекти взаємин науки та релігії.
6. Віра як релігійний засіб набуття знання.
7. Епістемологічні принципи наукового пізнання – казуальність, універсальність, раціональність.
8. Вплив християнського світогляду на розвиток науки.
9. Вплив релігії на застереження науки від претензій на абсолютизм та скерування її у русло забезпечення добробуту й миру для людства.
10. Класичні та сучасні аргументи на користь існування Бога.
11. Ознаки та приклади Розумного Задуму в природних системах.

Рекомендована література:

1. Барбур И. Религия и наука: история и современность. – М.: ББИ, 2000. – 430 с.
2. Гипотеза творения. Научные свидетельства в пользу разумного создателя. – Симферополь: ДИАЙПИ, 2004. – 336 с.
3. Гитт Вернер. Вначале была информация. Симферополь: ДИАЙПИ, 2008. – 352 с.
4. Головин С. Эволюция мифа. – Симферополь, ДИАЙПИ, 2003. – 96 с.
5. Головин С. Всемирный потоп. – Симферополь, ДИАЙПИ, 2003. – 96 с.
6. Закон Божий. Підручник для сім'ї та школи // Протоієрей Серафим Слобідський. – К.: Видавничий відділ УПЦКП, 2005.
7. Иван Огієнко і сучасна наука і освіта: науковий збірник: серія історична та філософська. – Вип. V. – Кам'янець-Подільський. Кам'янець-Подільський національний університет. 2008. – 416 с.
8. Ляхович Д. Лекції з метафізики і теодицеї. – Львів, ЛБА, 1995–1996.
9. Огірко О.В. Наука і релігія // Наука. Релігія. Суспільство. – Донецьк, 2001. – № 1. – С. 51–53.
10. Огірко Олег. Релігія і наука: співпраця чи протистояння // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. – Вип. 242-243. Філософія. – Чернівці, 2005. – С. 160–164.
11. Разумный замысел. Научно-популярный журнал, изучающий вопросы разумного происхождения вселенной и жизни на земле [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://creation.xristos.com/?p=224#awp::?p=224>.
12. Сарфати Джонатан. В соответствии с замыслом. – Симферополь: ДИАЙПИ, 2010. – 308 с.
13. Сарфати Джонатан. Величайшая мистификация. – Симферополь: ДИАЙПИ, 2011. – 420 с.
14. Стробел Ли. Создатель под следствием. – Симферополь: ДИАЙПИ, 2006. – 352 с.
15. Фон Штайн А. Creatio. Библейское учение о сотворении мира. – Симферополь: ДИАЙПИ, 2008.

Орієнтовна тематика рефератів:

1. Роль релігії в науковому світобаченні.
2. Вчені-християни – піонери наукової революції.
3. Міфи та реалії про взаємини між наукою та релігією.
4. Фізичні закони виникнення космосу.
5. Закони природи й виникнення життя.
6. Походження людини – міфи та факти.
7. Інформація – основа світотворення.
8. Розумний Задум у природних системах.
9. Філософський та історичний аспекти відносин науки та релігії.
10. Співвідношення віри та знання в світогляді людини.
11. Епістемологічні принципи наукового пізнання – казуальність, універсальність, раціональність.
12. Історичний вплив християнського світогляду на наукову революцію.
13. Вплив релігії на застереження науки від претензій на абсолютизм та скерування її у русло забезпечення добробуту й миру людства.
14. Класичні та сучасні аргументи на користь існування Бога.
15. Ознаки та приклади, які можуть пояснювати Розумний Задум в природних системах.

Тема 2.5. Історія християнства

План:

Епоха виникнення християнства: історичні, соціальні, духовні умови. Римські, юдейські та християнські джерела про виникнення християнства. Ісус Христос – засновник Церкви, Учитель людства, носій нової духовності. Образ Ісуса Христа у Євангеліях. Зіслання Святого Духа. Діяння Христових апостолів. Заснування перших християнських спільнот. Петро й Павло – засновники Римської Церкви. Внутрішня організація християнської Церкви у перші три століття. Християнство в епоху Вселенських Соборів. Боротьба з єресями. Виникнення чернецтва. Патристичний вік Церкви. Західна та Східна Церква. Суть та характер хрестових походів. Православ'я та його особливості: поняття ортодоксії, система помісних Церков. Історія православ'я. Католицизм: особливості віровчення, церковної практики та розвитку. Унійні Церкви. Значення Тридентського та Першого й Другого Ватиканських соборів для модернізації Ри-

мо-Католицької Церкви. Реформація та протестантизм: виникнення і поширення. Ранній протестантизм. Пізньопротестантські течії. Християнство на межі тисячоліть. Запровадження християнства як державної релігії на Русі-Україні. Християнство в українських землях під владою Великого князівства Литовського та Корони Польської, виникнення ієрархічних структур римо-католиків, міжконфесійні взаємини. Наслідки Флорентійської церковної унії, поділ Київської та Московської митрополій. Кризові явища в Католицькій та Православній Церквах у XV–XVI ст., реформаційні рухи, релігійна полеміка. Передумови, укладення та історичні наслідки Берестейської церковної унії 1596 р. Конфлікти та пошуки порозуміння між унітатами й православними в першій пол. XVII ст., реформи митрополитів Й.В.Рутського й П.Могили, ідея Київського патріархату. Православна та Унійна Церква в умовах Визвольної війни українського народу середини XVII ст. й Гетьманщини, утвердження унії на Правобережжі, в Галичині й Закарпатті, латинізаційні процеси. Церковна політика російського самодержавства в українських землях, русифікація української православної традиції, ліквідація унії, протидія протестантизму. Церква та український національний рух в XIX ст. Автокефальні тенденції в українському православ'ї у XX ст. Політика щодо релігії радянської влади та атеїстична пропаганда, насильницька ліквідація УАПЦ та УГКЦ. Відродження церковно-релігійного життя в незалежній Україні, сучасні міжконфесійні стосунки.

Контрольні завдання для перевірки знань слухачів:

1. Яка роль в появі християнства належить Ісусу Христу?
2. Які існують догмати та ересі щодо природ Ісуса Христа?
3. Охарактеризуйте історичну основу й теоретичні джерела появи християнства.
4. Які існують основні християнські конфесії і в чому їх специфіка?
5. Розкрийте особливості історії, віровчення та культу православ'я, католицизму та протестантизму.
6. З яких членів складається християнський «Символ віри» та який зміст має кожен із них?
7. Яка структура християнського культу та в чому полягають особливості кожної з його підсистем?
8. Розкрийте історичне значення хрещення Русі-України, Берестейської унії, діяльності митрополита Петра Могили в українській історії.

9. Охарактеризуйте закономірності поширення реформованого християнства на українських теренах. Чим зумовлене міжконфесійне протистояння та міжцерковні конфлікти в Україні?

10. Які особливості автокефального руху в Україні в ХХ ст.?

11. В чому виражається внутрішня та зовнішня секуляризація сучасного християнства?

12. Які тенденції є провідними для християнства ХХІ ст.?

Рекомендована література:

Основна:

1. Головащенко С. Історія християнства. – К., 1999. – 352 с.
2. Ісіченко Ігор. Загальна церковна історія. – Х., 2001. – 601 с.
3. Санніков С.В. Огляд історії християнства. – К., 2007. – 720 с.

Додаткова:

4. Бедуелл Г. История Церкви. – М., 1996.
5. Власовський І. Нарис історії Української православної церкви: В 4 т., 5 кн. – К., 1998.
6. Історія релігій в Україні: у 10-ти т. / За ред. проф. А.Колодного. Редколегія: А.Колодний (голова) та ін. – К., 2010.
7. Калліст (Уер), митр. Православна Церква. – К., 2009. – 384 с.
8. Карташев А.В. Вселенские соборы. – М., 1994.
9. Любашенко В. Історія протестантизму в Україні. – Львів, 1995. – 350 с.
10. Лінч Джозеф Г. Середньовічна церква: Коротка історія / В. Шовкун (пер.). – К., 1994. – 491 с.
11. Льюис К.С. Просто християнство; Бог под судом; Пер. с англ. – М., 1994. – 272 с.
12. Мень о. О. Син Людський. – Львів, 2005. – 372 с.
13. Пеликан Ярослав. Возникновение католической традиции (100-600). – М., 2007.
14. Поснов М.Э. История Христианской Церкви (до разделения Церквей – 1054 г.). – Брюссель, 1964.
15. Саган О. Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан. – К., 2004. – 911 с.
16. Санніков С.В. Огляд історії християнства. – К., 2007. – 720 с.
17. Скурат К.Е. История Поместных Православных Церквей. – В 2-х кн. – М., 1994.

18. Суттнер Е. К. Церковні розколи і єдність церкви. – Львів, 2007. – 152 с.
19. Суттнер Е. К., о. Українське християнство на початку III тисячоліття: Історичний досвід та еkleзіологічні перспективи. – Львів, 2001. – 168 с.
20. Тальберг И. История христианской церкви. – М., 1991.
21. Ульяновський В. Історія церкви та релігійної думки в Україні: У 3 кн. – К., 1994. – Кн. 1: Середина XV – кінець XVI століття. – 252 с.
22. Федорів о. Ю. Історія Церкви в Україні. – Львів, 2007. – 363 с.
23. Християнство: Энциклопедический словарь: В 3 т. / С.С. Аверинцев (глав.ред.) – М., 1993.
24. Шмеман А. Исторический путь Православия. – М., 2007.
25. Юраш А. Папа Іоанн Павло II. – Х., 2005. – 350 с.

Орієнтовна тематика рефератів:

1. Повнота часу як умова появи християнства.
2. Ісус Христос в контексті історії появи християнства.
3. Кумран і християнство.
4. Історичні передумови появи християнських конфесій.
5. Теоретичні джерела християнства.
6. Юдаїзм і християнство.
7. Стадії розвитку раннього християнства.
8. Біблія як священна книга та культурно-історична пам'ятка.
9. Біблія на українських теренах.
10. Святі таїнства в християнстві.
11. Вселенські собори в історії християнства.
12. Тенденції розвитку християнства XXI століття.
13. Хрещення України-Русі та його історична значущість.
14. Особливості українського православ'я.
15. Історичний контекст укладання Берестейської унії.
16. Буття релігії та Церкви в Україні тоталітарної доби.
17. Міжконфесійні конфлікти в незалежній Україні: причини і характер.
18. Проблеми єдності християн в сучасності.

Тема 2.6. Християнська етика в комплексі релігієзнавчих дисциплін

План:

Предмет, актуальність, мета та завдання курсу християнської етики. Використання наукових та спеціальних принципів викладання християнської етики. Аналіз місця та ролі християнської етики в освітньому просторі України. Визначення поняття «християнська етика». Особливості християнської й філософської етики. Добро та зло як основні категорії моральної свідомості людини. Взаємозв'язок добра та зла. Суб'єктивні й об'єктивні категорії моральної свідомості: обов'язок, відповідальність, справедливість, щастя. Моральна самосвідомість: честь і гідність людини, совість, розкаяння, поняття сорому. Людина як особа: тіло, душа, дух. Людина як образ і подoba Бога. Абсолютні, національні, громадянські, родинні цінності. Морально-етичні гріхи та їх структурна класифікація.

Старозавітні корені християнської моралі. Заповіді Божі – Декалог – як біблійне вчення, отримане пророком Мойсеєм від Бога на горі Синай. Побожність, праведне богошанування та богопоклоніння – центральна риса Декалогу. Віра в Бога, надія на Нього, смирення, безкорисливість, щедрість, шанобливість до оточуючих, позитивні моральні якості, які випливають із настанов Декалогу.

Новий Завіт. Нагірна проповідь Ісуса Христа. Етика як наука. Дев'ять заповідей блаженства: смиренність, каяття, лагідність, правдолюбство, милосердя, чистота думок та вчинків, миролюбність, мужність у відстоюванні правди та справедливості. Громадянські чесноти: чесність, ошадливість, дисциплінованість, точність, послухність, увічливість, патріотизм. Особистісні чесноти: поміркованість, цнотливість, смиренність, прощення, співчуття, блаженний плач, спокій, воля духу та любов. Кардинальні чесноти: розсудливість, справедливість, поміркованість, мужність. Теологічні чесноти: віра, надія, любов. Етика серця як синтез морального вчення християнства. Християнська етика про ставлення до глобальних проблем сучасності: екологічної кризи, загрози клімату, духовного та морального занепаду людства.

Тема 2.7. Міжконфесійна специфіка християнської етики

План:

Міжконфесійні особливості сприйняття та навчання християнської етики. Християнська етика як наука про моральне добро людини. Філософська основа предмету християнська етика для представників католицької Церкви – христоцентризм, для представників протестантських Церков – фідеїцентризм, а для представників православних Церков – теоцентризм. Спільність для всіх конфесій: біблійні моральні настанови та наука Ісуса Христа.

Рекомендована література:

1. Аристотель. Никомахова етика. – Т. 4. – М., 1983.
2. Барбур И. Этика в век технологии. – М.: ББИ св.ап. Андрея, 2001.
3. Бачинин В.А. Морально-правовая философия. – Харьков: Консум, 2000.
4. Бендик М., Гнатів І., Огірко О. Християнська етика. – Львів, 1997. – 159 с.
5. Библийская энциклопедия. Перевод на русский язык. – М.: Российское Библийское общество, 1995.
6. Бойко о. І. Основи християнської моралі. – Львів, 2003.
7. Войтыла К. (папа Іоанн Павел II). Основания этики // Вопросы философии. – М., 1991. – № 1.
8. Гільдебрант. Етика. – Львів, УКУ, 2002.
9. Гоголь Н. В. Собрание сочинений: в 7 т. – М.: Художественная литература, 1985. – Т. 5. – Мертвые души.
10. Гудінг Д., Леннокс Дж. Людина та її світогляд. – К., 2007. – Т. 1–3.
11. Життя у Христі: моральна катехиза. – Львів: УКУ, 2004.
12. Калашник А.К., Огірко О.В. Методичний посібник «Християнська етика» (1–12 класи). – Львів: ЛІ МАУП, 2003. – 102 с.
13. Катрій Ю. Божі Заповіді – дорога до нашого спасіння. – Нью-Йорк, 1991.
14. Катрій Ю. Перлини Східних Отців. – Львів, 1998.
15. Кеннеді Л.А. Етика для старших. – Львів, 1995.
16. Кияк С. Християнська етика. – Івано-Франківськ, 1997.
17. Ковальчук Н. Д. Символічний лад української культури. – К.: Знання України, 2002.

18. Крук Р. Основы христианской этики. – М.: Триада, 2005.
19. Куліш П. Твори: у 2-х т. – К.: Наукова думка, 1994. – Т. 1.
20. Лужницький Л. Християнська етика. – Мюнхен, 1948.
21. Любачівський М.І. Десять Божих Заповідей. – Львів, 1992.
22. Малахов В.А. Етика: Курс лекцій. Навчальний посібник. – К., 2000.
23. Мартіні Н. Зрілість – найважливіша проблема. – Львів, 1992.
24. Нисский Григорий, свт. О блаженствах. – М., 1997.
25. Обер Ж.М. Моральне Богослов'я. – Львів, 1992.
26. Огірко О. Людина у світі. Християнська етика. Навчальний посібник. – Львів: ЛІ МАУП, 2002. – 156 с.
27. Огірко О. Християнська етика. – Львів: «Свічадо», 1999. – 104 с.
28. Огірко О.В. Християнська етика для всіх: Словник християнсько-етичних термінів. – Львів: Львівський нац. ун-т ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, 2009. – 272 с.
29. Огірко О.В. Християнська етика. Навчальний посібник. – Львів: ЛІ МАУП, 2003. – 174 с.
30. Основы христианської етики. 5 клас. Підручник / Жуковський В.М., Лахман Н.М., Саннікова Т.В., Филипчук С.В., Гавришук О.Я., Николин М.М. – К.: Літера ЛТД, 2008. – 224 с.
31. Основы христианської етики. 5 клас. Хрестоматія / ред. Жуковський В.М. // Упорядник Мазур І.Є. – К.: Літера ЛТД, 2008. – 248 с.
32. Основы христианської етики. 6 клас. Підручник / Жуковський В.М., Лахман Н.М., Филипчук С.В., Николин М.М. – К.: Літера ЛТД, 2009. – 192 с.
33. Основы христианської етики. 6 клас. Хрестоматія / ред. Жуковський В.М. // Упорядник Мазур І.Є.. – К.: Літера ЛТД, 2008. – 248 с.
34. Основы христианської етики. Зошит для учня. 6 клас // Жуковський В.М., Олішкевич К.В. – Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2008. – 71 с.
35. Принципи морального життя. – Львів: Свічадо, 1996.
36. Свешников Владислав, прот. Очерки христианской этики. – М.: Паломник, 2000.
37. Стречча Э., Тамбоне В. Биоэтика. – М.: ББИ св.ап. Андрея, 2002.
38. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2-х т. – К.: Наукова думка, 1973. – Т. 1. – 532 с. – Т. 2. – 576 с.

39. Сковорода Г.С. Листи до Михайла Ковалинського. – В 2-х т. – Т. 2. – К.: Наук. думка, 1973.
40. Слободський С. Закон Божий. Підручник для сім'ї і школи. – К., 1987.
41. Стотт Д. Новые проблемы современных христиан. – Черкассы: Смирна, 2004.
42. Швейцер А. Культура і етика. – М., 1973.
43. Шостек А. Бесіди з етики. – Львів, 1999.
44. Чижевський Д. Філософія Григорія Сковороди. – Варшава, 1934.
45. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. – К.: Орій, 1992.
46. Юркевич П. Серце та його значення у духовному житті людини, згідно з ученням слова Божого / Юркевич П. Вибране. – К., 1993. – С. 73–114.

Орієнтовна тематика рефератів:

1. Поняття етики.
2. Етичне вчення Арістотеля.
3. Філософська етика та її різновиди.
4. Суб'єктивна мораль та її прояви.
5. Абсолютна мораль.
6. Означення релігійної етики.
7. Етика основних політеїстичних релігій.
8. Етика юдаїзму і мусульманства.
9. Християнська етика.
10. Традиційні риси українського ідеалу людини.
11. Головні категорії етики.
12. Поняття добра і зла.
13. Щастя та ідея самореалізації.
14. Злі вчинки та їх причини.
15. Головні злі вчинки та вади.
16. Класифікація злих вчинків.
17. Надприродні чесноти.
18. Моральні чесноти.
19. Громадські чесноти.
20. Людина – суб'єкт етики.
21. Співпраця волі і розуму.

-
22. Невідповідність співдії волі й розуму.
 23. Гідність людини.
 24. Поняття совісті.
 25. Різні види совісті.
 26. Цінності та їх види.
 27. Джерело моральності та відповідальність.
 28. Закони етики та їх поділ.
 29. Універсальний моральний закон.
 30. Закони пошани Творця.
 31. Закони пошани самого себе та інших.
 32. Поняття гріха.
 33. Головні гріхи.
 34. Содомські гріхи.
 35. Поняття евтаназії.
 36. Аборти та їх наслідки.
 37. Христос – ідеал моральної поведінки.
 38. Святе Письмо – джерело християнської етики.
 39. Етика подружнього життя.

МОДУЛЬ 3.

БОГОСЛОВСЬКІ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 3.1. Біблієзнавство та морально-етичні цінності Старого і Нового Заповітів

План:

Склад та структура Біблії. Канон Старого Заповіту. Критерії включення книг до канону. П'ятикнижжя Мойсея. Історичні, повчальні, поетичні та пророчі книги.

Канон Нового Заповіту. Критерії включення книг до канону. Чотириєвангеліє. Дії святих апостолів – історична книга. Послання апостола Павла та соборні послання інших апостолів. Об'явлення Івана Богослова.

Історія перекладів Біблії. Мови Біблії. Септуагінта. Вульгата. Середньовічні переклади та переклади періоду Реформації. Європейські переклади. Українські переклади.

Дослідження та тлумачення Біблії. Герменевтика, екзегетика, екзегеза. Буквальне (історичне), алегоричне, прообразне, анагогічне, гомілетичне тлумачення Біблії. Морально-етичні цінності Біблії. Філософські підходи до тлумачення Біблії. Біблійна герменевтика: історико-культурний та контекстуальний аналіз, літературно-критичний аналіз, теологічний аналіз.

Біблія як явище літератури та мистецтва. Бог і людина в Біблії: виміри універсального відношення. Світ природи та світ культури в Біблії.

Контрольні завдання для перевірки знань слухачів:

1. Охарактеризуйте склад та структуру Біблії.
2. Яким є походження назви Біблії та її складових частин?
3. Чим відрізняються апокрифічні та канонічні книги Біблії?
4. Порівняйте канони в різних конфесійних традиціях.
5. Що ви можете сказати про мови Біблії?
6. Які є найдавніші переклади Біблії?

7. Розкажіть про слов'янські переклади Біблії. Охарактеризуйте переклади давньою та сучасною українською мовами.

8. Який зв'язок Біблії з герменевтичною проблематикою?

9. Історія релігійних тлумачень Біблії і давньоєврейська екзегетика.

10. Патристика.

11. Середньовічна екзегетика.

12. Реформація та рух пієтизму.

13. Ліберальний протестантизм.

14. «Діалектична теологія» танеортодоксія.

15. Розкрийте непогрішимість Біблії як базове положення релігійної герменевтики.

16. Історія раціоналістичної критики Біблії: античні критики?

17. Єврейський скептицизм.

18. Б. Спіноза.

19. Біблеїсти XVIII–XIX ст.

20. Тюбінгенська школа.

21. Гегельянство та неогегельянство.

22. Атеїстична критика.

23. Охарактеризуйте техніку користування бібліографічним апаратом Біблії. Якою є допоміжна література для вивчення Біблії?

24. Охарактеризуйте Біблію в системі юдейського та християнського культів.

25. Розкажіть про поширення Біблії у світі. Біблійні Товариства.

26. Якими є пророчі книги Старого Заповіту?

27. Охарактеризуйте пророків як релігійних та моральних учителів.

28. Дайте характеристику старозавітним пророцтвам про Месію з точки зору християнства.

29. Охарактеризуйте повчальні книги Старого Заповіту.

30. Якою є моральна проблематика Старого Заповіту?

31. Розкажіть про Новозавітний канон: датування та авторство окремих книг.

32. Якою є канонізаторська діяльність християнської Церкви?

33. Охарактеризуйте апокрифи новозавітної доби.

34. Дайте характеристику синоптичним Євангеліям та синоптичній проблемі.

35. Розкажіть про своєрідність Євангелія від Івана.

36. Охарактеризуйте Дії святих Апостолів як джерело знань про історію ранньої Церкви.

37. Якими є структура, семантика та символізм Нагірної проповіді?
38. Дайте характеристику символіки Пасхи та П'ятидесятниці.
39. Як розвивалося християнське богослов'я в Посланнях св. Апостолів?
40. Охарактеризуйте позицію ап. Петра і Павла в питанні про спасіння.
41. Розкажіть про Апокаліпсис у контексті біблійної апокаліптики та зародження християнської релігії.
42. Охарактеризуйте особу Ісуса Христа за історичним та міфологічним підходами.
43. Яким є Ісус Христос як Боголюдина: своєрідність трактування Божества?
44. Яким є Ісус Христос у нехристиянських традиціях?
45. Порівняйте старозавітні моральні настанови та мораль Нового Заповіту: чи відбулися якісні зміни?
46. Охарактеризуйте поняття релігійної віри в Біблії.
47. Охарактеризуйте символіку простору в Біблії.
48. Дайте характеристику символіки часу та вічності у Біблії.
49. Розкажіть про Біблійну символіку чисел.
50. Якою є природа в Біблії: символіка стихій; символи тварин та рослин?

Рекомендована література:

Біблійні тексти та джерела:

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Завіту із мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладена. – UnitedBibleSocieties, 1991; К.: Українське Біблійне Товариство, 1993.
2. Новий Завіт. Четвертий повний переклад українською мовою. – К.: УБТ, 1997.
3. Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета в рус. переводе с приложениями. – Брюссель: Учеб. изд. «Жизнь с Богом», 1973. – репр.1988.
4. Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета: канонические в русском переводе с объяснительными вступлениями к каждой книге Библии и примечаниями Ч.И. Скоуфилда. – М.: ВСЕХБ, 1988.

5. Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета: канонические в русском переводе с параллельными местами. С приложением краткого библейского указателя и объяснительными примеч. пастора Б.Геце. – Стокгольм: И.Геце и Институт перевода Библии, 1987. – Стокгольм: Изд-во Б.Геце,1990.

Довідкова література:

6. Атлас библейской истории с географическим указателем. – Российско-Библейское общество, 1995.

7. Большой путеводитель по Библии. – М., 1993.

8. Библейская энциклопедия. – М., 1991.

9. Гелей Г. Біблійний довідник Геллея. – Торонто, 1985.

10. Ключевые понятия Библии. Словарь-справочник. – С.-Пб., 1996.

11. Мифы народов мира: Энциклопедия: В 2-х тт. – М., 1991.

12. Тематическая Библия с комментариями. – Минск, 1996.

13. Толковая Библия, или комментарии на все книги Св. Писания Ветхого и Нового Завета (ред. А.П. Лопухина) в 7-ми тт. – СПб., 1904-1910. – (переизд.:Стокгольм,1987 – 1989).

14. Словарь библейского богословия (ред. Кс. Леон-Дюфур). – Брюссель, «Жизнь с Богом»,1990. – К. – М., 1998.

Основна література:

15. Бернардо Антонини. Введение в Библию. – Москва, б.г.

16. Бойл Р.Т. Курганы, гробницы, сокровища: Иллюстрированное введение в библейскую археологию. – Б.м.: Свет на Востоке,1991.

17. Реймонд Браун. Введение в Новый Завет. – М., ББИ, 2008.

18. Велльгаузен Ю. Введение в Историю Израиля. – Спб., 1909.

19. Вигуру Ф. Руководство к чтению и изучению Библии. Ветхий Завет: в 2-х тт. – М.,1900, 1916.

20. Гатри Дональд. Введение в Новый Завет. – С.-Пб., «Богомыслие», «Библия для всех», 1996.

21. Гече Г. Библейские истории. – М.,1988.

22. Головащенко С. Біблієзнавство. – К.: Либідь, 2001. – 496 с.

23. Грив Фред Дж. Обзор Ветхого Завета. – М.: «Духовное возрождение», 1997.

24. Данн Джеймс Д. Единство и многообразие в Новом Завете. – М.: ББИ., 2009.

25. Как возникла Библия. – Bielefeld: Christische Literatur-Verbreitung, 1992.
26. Косидовський З. Біблійні оповіді. – К., 1978.
27. Косидовський З. Сказания евангелистов. – М., 1979.
28. Крывелев И.А. Библия: историко-критический анализ. – М., 1985.
29. Лопухин А.П. Библейская история Ветхого Завета. – Монреаль, 1986.
30. Мещер Брюс М. Канон Нового Завета. Происхождение, развитие, значение. – М., ББИ 2008. – 342 с.
31. Мещер Брюс М. Ранние переводы Нового Завета. Их источники, передача, ограничения. – М., ББИ 2002.
32. Свенцицкая И. Тайные писания древних христиан. – М., 1981.
33. ТенниМериллК. МирНовогоЗавета. – Б.м.: International Correspondence Institute, 1990.
34. Шифман И. Ветхий Завет и его мир. – М., 1988.
35. Шульц Самуил Дж. Мир Ветхого Завета. – Б.м.: International CorrespondenceInstitute, 1991.
36. Шульц С.Дж. Ветхий Завет говорит... – Вена: ВЕЕ International, 1991.
37. Щедровицкий Д. Введение в Ветхий Завет. Книга Бытия. – М., 1994.
38. Эби Э. Краткое введение в Библию. – Корнталь, 1989.
39. Юнгероv П. Общее историко-критическое введение в священные ветхозаветные книги. – Казань, 1910.

Орієнтовна тематика рефератів:

1. Принципи структурного аналізу Біблії.
2. Структура Старого Заповіту.
3. П'ятикнижжя Мойсея.
4. Історичні книги Старого Заповіту.
5. Повчально-поетичні книги Старого Заповіту.
6. Пророчі книги Старого Заповіту.
7. Структура Нового Заповіту.
8. Чотириєвангеліє.
9. Книга Дії святих апостолів.
10. Послання апостола Павла.
11. Соборні послання.
12. Книга Апокаліпсис.
13. Основні герменевтичні принципи дослідження Біблії.
14. Моральна доктрина Старого Заповіту.
15. Новозавітні моральні принципи.
16. Аналіз старозавітної та новозавітної моральної концепції.
17. Постать Ісуса Христа в синоптичних Євангеліях.
18. Структурний аналіз синоптичних Євангелій: порівняльний контекст.
19. Літературні жанри Біблії.
20. Біблійні мотиви у світовій літературі.
21. Біблійні мотиви в образотворчому мистецтві.
22. Біблійні мотиви у світовій та українській класичній музиці.
23. Біблія в українській літературі.
24. Біблійні мотиви в українському кінематографі.
25. Біблійні сюжети в українському образотворчому мистецтві.
26. Апокрифічні старозавітні твори.
27. Книга «Дії святих апостолів» як історичне джерело ранньохристиянської традиції.
28. Основні етапи біблійної історії.
29. Біблійна археологія.
30. Основні принципи гомілетики.
31. Світ природи в Біблії.
32. Богословська концепція Біблії.
33. Біблія як феномен світової літератури.
34. Біблійні сюжети у сучасній світовій літературі.
35. Біблійна проблематика у світовому кінематографі.

36. Біблійні норми – «закони», «приписи» та «настанови».
 37. Професії у Біблії.
 38. Біблійні сюжети у світовій музичній культурі Нового та новітнього часу.

Тема 3.2. Моральне богослов'я

План:

Богослов'я (теологія) як наука про Бога та її складові. Сутність Бога. Відношення Бога до світу. Галузі теології: моральна теологія, фундаментальна теологія, догматична теологія, біблійна теологія, соціальна теологія, канонічне право. Християнська теологія як теологія Об'явлення. Теологія як сфера знань. Теологія як предмет богословського пізнання. Систематична та практична теологія. Відмінності теології від філософії. Християнська філософія. Сутність поняття теїзму, деїзму, політеїзму, пантеїзму та атеїзму. Гармонійний розвиток духовного та фізичного начал. Дві сутності людини: духовна та матеріальна. Вибудовування вертикалі взаємин із Богом. Стосунки з ближніми як горизонталь благодатного життя.

Рекомендована література:

1. Глубоковский Н.Н. Русская богословская наука в ее историческом развитии и новейшем состоянии. – М.: Изд. Свято-Владимирского Братства, 1992.
2. Енс П. Підручник з богослов'я / Пер. з англ. – Львів: Благовісник Галичини, 2003.
3. Кевин Дж. Коннер. Основание христианского учения. – Ровно, Принт Хауз, 1999.
4. Лосский В.Н. Очерк мистического богословия восточной религии. Догматическое богословие. – М., 1991.
5. Мак-Грат А. Введение в христианское богословие / Пер. с англ. – Одеса: Богомыслие, 1998.
6. Назаров В. Введение в теологию: Уч. пособие. – М.: Гардарики, 2004. – 320 с.
7. Обер Ж.М. Моральне богослов'я. – Львів, 1992.
8. Паренте П. Богослов'я Христа. – Львів, 1995.

9. Православно-догматическое Богословие. Макария, Митрополита Московского и Коломенского. – Т. 1. – Издание исправленное и дополненное. – М.: Свято-Троицкая Православная Миссия, 2005.

10. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. Повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, араміїськими та грецькими текстами. – К.: УБТ, 1992.

11. Святой Василий Великий. Духовные наставления. Сретенский монастырь. – М.: Новая книга, Ковчег, 1998.

12. Стенли Х. Систематическое богословие. – США, Спрингфилд: Лайф Паблшерс, 1999.

13. Тиссен Г. Лекции по систематическому богословию. – СПб: Логос, 1994.

Орієнтовна тематика рефератів:

1. Вчення про людську та Божественну сутність Ісуса Христа, які поєднані в одній Особі в світлі Божественного Об'явлення.

2. Пророче служіння Ісуса Христа людству в світлі Святого Писання.

3. Царське служіння Ісуса Христа людству в світлі Біблії.

4. Первосвященницьке служіння Ісуса Христа людству в світлі Святого Письма.

Тема 3.3. Христологія

План:

Історичний екскурс у земне життя Ісуса Христа. Старозавітний прообраз Місії Спасителя. Біблійні титули Ісуса Христа. Христологія Синоптичних Євангелій. Христологія св. Івана Богослова. Христологія св. ап. Павла. Перші христологічні праці римських письменників та істориків: Плінія Молодшого (61-113 рр.), Корнілія Тацита (55-120 рр.), Светонія (70-140 рр.). Основні христологічні ересі (аріанство, монофізитство, несторіанство, монофілізм, докетизм). Основні христологічні положення Вселенських соборів (Ефеського, Халкедонського, II та III Константинопольських). Схоластична христологія (Тома Аквінський, Ансельм Кентерберійський та Дунс Скот). Реформатська христологія Ж. Кальвіна та М. Лютера. Основи христоцентризму. Християнська етика та її христологічні витoki.

Рекомендована література:

1. Венедикт XVI (Рацінгер Йосиф). Ісус з Назарету. – Ч. I. – Львів: Місіонер, 2009. – 410 с.
2. Енс П. Підручник з богослов'я / Пер. з англ. – Львів: Благовісник Галичини, 2003.
3. Каспер Вальтер. Ісус Христос. – К.: Дух і літера, 2008.
4. Катрій о. Ю. Перлини східних Отців. – Львів: ЧСВВ, 1998.
5. Коннер Кевин Дж. Основание христианского учения. – Ровно: Принт Хауз, 1999.
6. Мак-Грат А. Введение в христианское богословие / Пер. с англ. – Одесса: Богомыслие, 1998.
7. Мень О. Син Людський. – Львів, 1994.
8. Паренте П. Богослов'я Христа. – Львів, 1995.
9. Ріцціотті Дж. Життя Ісуса Христа. – Рим, 1979. – 710 с.
10. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. Повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, араміїськими та грецькими текстами. – К.: УБТ, 1992.
11. Стасяк С.Я. о., Завіла Р. о., Основи догматичного богослов'я. – Львів: Місіонер, 1997.
12. Стенли Х. Систематическое богословие. – США, Спрингфилд: Лайф Паблішерс, 1999.
13. Тиссен Г. Лекции по систематическому богословию. – Спб.: Логос, 1994.

Тема 3.4. Християнська антропологія

План:

Теоцентрична концепція людини. Людина – втілений дух і одухотворене тіло. Людина – образ і подоба Бога. Людина як єдність тіла, душі та духа. Людина як три світи: тілесний, в якому діють інстинкти, чуття; пізнавальний (сприйняття, мислення, пам'ять, уява, відчуття); афективний (емоції, зворушення, пристрасті). Людина як єство, в якому збігаються всі світи: природи, інших людей та власної свідомості й особистості.

Тема 3.5. Християнська етика сімейного життя

План:

Процес створення людини розкриває волю Творця на взаємовідносини між людьми з різною статтю. Цнотливість до шлюбу та вірність у шлюбі – Божий стандарт для чоловіків та жінок. Різниця між світським поняттям кохання і біблійним поняттям любові як основи шлюбу. Основне доручення людині від Бога – створювати сім'ю. Подружні відносини. Християнські принципи взаємовідносин та обов'язки подружжя у шлюбі. Взаємовідносини дітей і батьків. Обов'язок дітей перед батьками. Бог – Творець шлюбних союзів. «Що Бог з'єднав, – людина нехай не розлучає!» (Мт. 19:6). Християнський погляд на цивільний шлюб, його походження та наслідки. Сексуальна революція та її моральні й фізичні наслідки для особистості і для всього людства. Протиприродність одностатевих стосунків та пов'язана з ними небезпека для здоров'я. Статеві стосунки у підлітковому віці.

Контрольні питання:

1. Ким є людина?
2. Як Біблія розкриває волю Творця на взаємовідносини між людьми з різною статтю?
3. Яке головне доручення Бог дав людині, після її створення?
4. Назвіть головний закон шлюбу. В чому його сутність?
5. Які обов'язки Бог поклав на жінку в шлюбі?
6. Які обов'язки Бог поклав на чоловіка в шлюбі?
7. Яка суть подружніх відносин?
8. Які існують християнські принципи взаємовідносин та обов'язки подружжя у шлюбі?
9. У чому різниця між світським поняттям кохання і біблійним поняттям любові?
10. Які головні обов'язки дітей перед батьками?
11. Яку винагороду обіцяє Бог тим, хто виконує свій обов'язок перед батьками?
12. Як ви розумієте прислів'я: «Хороші діти – спокійна старість, погані діти – старість стає пеклом»?
13. Чи можливі з біблійної точки зору інтимні стосунки поза шлюбом?

14. Які наслідки можуть мати вільні інтимні стосунки?
15. Що сказано у Святому Письмі про дошлюбну чистоту?
16. Яка причина ранніх статевих стосунків?
17. Які наслідки мають інтимні стосунки у підлітковому віці?
18. З якими ризиками пов'язані гомосексуальні практики?

Рекомендована література:

1. Сегеда С. Антропологія: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2001. – 336 с.
2. Релігійна свобода і права людини: Богословські аспекти. У 2 т. – Т. 1. – Львів: «Свічадо», 2000. – 426 с.
3. Головка Б.А. Філософська антропологія. – К., 1997.
4. Девид и Диана Гарланд. Проблемне семьи в Библии. – Новосибирск, Посох, 2011. – 235 с.
5. Гудінг Г., Леннокс Дж. Людина та її світогляд. – Київ, Українське Біблійне Товариство, 2007. – С. 13–230.
6. Закон Божий. Підручник для сім'ї та школи. Протоієрей Серафим Слобідський. Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату. – Київ, 2005.
7. Лестер Самрал. Божий проект счастливой семьи. – СПб, Библейский взгляд, 2010. – 144 с.
8. Сіданіч І. Л., Кислашко О.П. Божі заповіді – моральний дороговказ для людини. – Київ, Грамота, 2011. – С. 102–150.
9. Огірко О.В. Християнська етика для всіх: Словник християнсько-етичних термінів. – Львів: Львівський нац. ун-т ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, 2009. – 272 с.
10. Роджер Крук. Основи християнської етики. – Москва, Триада, 2005. – С. 117–161.
11. Ричард Хейз. Етика Нового Завета. – Москва, ББИ св. апостола Андрея, 2005. – С. 463–545.
12. Чак Смит. Взаимоотношения в христианской семье. – Режим доступа: cclib.narod.ru/CCOrg/ru_familyrelationships.pdf.
13. Уільям Дж. Петерсен 25 удивительных браков. – СПб, Мирт, 2001. – 485 с.

Орієнтовна тематика рефератів:

1. Людина як особа і особистість.
2. Не добре, щоб бути чоловіку самотнім.

3. Божий закон побудови шлюбу.
4. Обов'язки дружини.
5. Обов'язки чоловіка у шлюбі.
6. Що сказано у Біблії про статеві стосунки.
7. Різні розуміння терміну любов.
8. Любов Агапе – основа шлюбу.
9. Духовно-моральні небезпеки стосунків поза подружнім життям.
10. Перелюб – шлях до нещастя.
11. Чому навчає нас історія Давида і Вірсавії?
12. Християнський погляд на стосунки батьків та дітей.
13. Їфтах і його дочка (Суд. 11).
14. Стосунки Рут та Ноомі – приклад для нас.
15. Християнський погляд на цивільний шлюб, його походження та наслідки.
16. Дошлюбна чистота і вірність у шлюбі – основа здоров'я і належних стосунків в сім'ї.
17. Суть і наслідки сексуальної революції для людства.
18. Протиприродність гомосексуальних стосунків.
19. Статеві стосунки в підлітковому віці. Причини і наслідки.

Тема 3.6. Християнський символізм та його духовно-моральний потенціал

План:

Символ та його репрезентація в історії світової культури. Подвійний вимір символу: як образу у функції знаку та знаку у функції образу; характеристика символіки різних етапів світової культури.

Біблія як теорія універсального символізму. Символізм природи. Історичний символізм: усі факти або персонажі є знаками священної історії. Символічність біблійних персонажів у контексті Старого та Нового Заповіту. Особливість символіки біблійних тритч. Символізм Таїнств: Хрещення, Миропомазання, Покаяння, Євхаристії, Священства, Подружжя, Оливопомазання. Культурна особливість символіки Таїнств у православ'ї, греко-католицизмі та римо-католицизмі.

Засаднича база розвитку християнських символів. Образність символу у творах візантійських та олександрійських богословів. Значення символіки у парадигмі православної та католицької кон-

цепції. Теоретична база символіки П.Флоренського. Символізм християнських свят: Христових, Богородичних, в честь ангелів і святих та літургійних свят. Духовно-моральний потенціал Різдва Господа нашого Ісуса Христа, Богоявлення Господнього (Водохреща), Пасхи (Великодня) і Трійці (П'ятидесятниці).

Характерні риси християнської культури. Феномен софійності як основа християнської культури. Різниця у трактуванні софійності в контексті Старого та Нового Заповіту. Єдність тварі, творця та творіння в контексті феномену софійності. Значення концепції софійності для розвитку української культури. Кордоцентризм як суттєва характеристика східної християнської культури. Особливості християнського розуміння філософії серця. Особливості філософії серця в контексті Старого та Нового Заповіту.

Кордоцентризм у християнській культурі України. Григорій Сковорода – концепція серця як виразу внутрішнього світу людини. Памфіл Юркевич – серце як принцип індивідуальності та орган відчуття Бога. Тарас Шевченко – серце як шлях до ідеалу та гармонії з природою. Микола Гоголь – серце як ключ до керівництва господарством душі. її мандрівок у вічність та у сфери добра та краси. Пантелеймон Куліш – серце як джерело надії, передчуття й інтуїції.

Святість та її роль у розвитку християнської культури. Святість, святі та святині. Києво-Печерський Патерик про святе місце та святих людей. Києво-Печерська Лавра та Софія Київська як українські національні святині.

Символіка християнського храму. Християнський храм як місце перебування Бога і місце зібрання вірян для молитви. Символічна мова архітектурних форм християнського храму. Символіка інтер'єру християнського храму. Особлива роль ікони та іконостасу в оздобленні православного та греко-католицького храму. Символіка застосування практики дзвонарського мистецтва. Значення символіки корабля в сутнісній характеристиці християнського храму. Християнські символи: хрест, риба, голуб тощо.

Ікона та її роль в історії розвитку християнської культури. Іконоборство та його сутність. VII Вселенський собор та його роль у боротьбі проти іконоборців та встановлення принципу іконовшанування. Ікона як первообраз зображення Ісуса Христа, Богородиці, ангелів та святих. Історія розвитку іконостасу. Світоглядні витoki іконостасного символізму. Структурні та естетичні особливості

виготовлення іконостасів. Міжконфесійний порівняльний аналіз іконостасів. Іконостас як вираз символіко-релігійної культури.

Ікона як світло софійності. Теологічна характеристика ікони як уособлення божественної благодаті та мудрості. Ікона як предмет християнсько-релігійного культу. Ікона як витвір сакрального живопису. Символіка кольорової гама ікони. Висвітлення образів Ісуса Христа та Богородиці в іконах. Характеристика найкращих зразків українського іконопису.

Контрольні завдання для перевірки знань слухачів:

1. Дайте визначення поняттю «символ».
2. Охарактеризуйте поняття «християнська культура».
3. Дайте характеристику символіки християнської культури.
4. Охарактеризуйте символічність біблійних персонажів у контексті Старого та Нового Завіту.
5. Якою є символіка біблійних притч?
6. Як виявляється феномен софійності у християнській культурі?
7. Окресліть значення концепції софійності для розвитку української культури.
8. Якою є символіка Святих Таїнств?
9. Чи є різниця у трактуванні софійності – премудрості Божої – в контексті Старого та Нового Завітів?
10. Поясніть символіку архітектурних форм православного та католицького храмів.
11. Які є особливості християнського розуміння філософії серця?
12. Охарактеризуйте концепцію кордоцентризму в українській культурі (Г. Сковорода, П. Юркевич, Т. Шевченко, М. Гоголь, П. Куліш).
13. Як ви розумієте поняття християнського храму?
14. Якою є символіка архітектурних форм християнського храму?
15. Як трактується поняття святості, святих та святинь?
16. Які ви можете навести зразки святого життя з Києво-Печерського Патерика?
17. Розкрийте символіку ікони.
18. Охарактеризуйте теологічні витoki іконописного символізму.
19. Розкрийте значення Києво-Печерської Лаври та Софії Київської як національних святинь українського народу.
20. Дайте характеристику ікони як витвору сакрального мистецтва.

21. Яке місце ікони серед предметів християнського релігійного культу?
22. Охарактеризуйте найкращі зразки українського іконопису.

Рекомендована література:

1. Аверинцев С. С. Концепція софії і значення ікони // Аверинцев С. С. Софія-Логос. – К., 1999.
2. Булгаков С. Православие: праздники и посты, богослужение, требы, расколы, ереси. – М., 1998.
3. Булгаков С. Свет невечерний. – М., 1999.
4. Бычков В. В. Духовно-эстетические основы русской иконы. – М., 1995.
5. Восточнохристианский храм. Литургия и искусство / Составил А. М. Лидов. – СПб., 1994.
6. Горський В. С. Святі Київської Русі. – К., 1993.
7. Українське сакральне мистецтво: традиції, сучасність, перспективи. – Львів, 1994.
8. Закидальський Т. Поняття серця в українській філософській думці // Філософська і соціологічна думка. – 1991. – № 8.
9. Ковальчук Н. Символічний лад української культури. – К., 2002.
10. Креховецький Я. Богослов'я та духовність ікони. – Львів: Свічадо, 2000.
11. Кримський С. Під сигнатурою Софії. – К., 2008.
12. Крымский С. Б., Павленко Ю. В. Софийная основа сакральной топографии древнего Киева. – Collegium. – 2001. – № 11.
13. Мойсеїв І. Храм української культури (Філософія семіосфери). – К., 1995.
14. Мокрий В. Церква в житті українців. – Львів – Краків – Париж, 1995.
15. Музичка о.І. Ікона в сімейному житті в Україні // Богословія. – Рим, 1994. – Ч. 58.
16. Никитенко Н.Н. Русь и Византия в монументальном комплексе Софии Киевской: историческая проблематика. – К., 2009.
17. Огірко О.В. Формування духовності засобами сакрального мистецтва // Апологет. Матеріали V Міжнародної наукової конференції «Христинська сакральна традиція: віра, духовність, мистецтво». – ЛПБА, Львів, 2012. – № 32–33. – С. 16–23.
18. Патерик Києво-Печерський. – К., 1998.

19. Степовик Д. Історія української ікони Х-XX століть. – К.: Либідь, 2004. – 440 с.
20. Топоров В. Н. Святость и святые в русской духовной культуре. – Т. 1. Первый век христианства на Руси. – М., 1995.
21. Успенский П. А. Богословие православной иконы. – М., 1998.
22. Флоренский П. Сочинения: В 4 тт. – Т. 1. – М., 1994.
23. Флоренский П. Иконостас // Флоренский П. Имена. – М., 1998.

Орієнтовна тематика рефератів:

1. «Отче наш» – молитва усіх християн.
2. Значення молитви в духовному житті людини.
3. Символіка храму.
4. Иконостас як текст вітваря.
5. Символізм ікони.
6. Поняття тайнства.
7. Структура християнського храму.
8. Божественна Літургія – зміст, символізм.
9. Символіка Старого Заповіту.
10. Символіка Нового Заповіту.
11. Генезис християнської символіки.
12. Церква в житті українців.
13. Цикли християнського богослужіння.
14. Символи віри.
15. Структура іконостасу.
16. Особливості архітектури храму в різних християнських конфесій.
17. Символіка християнських свят.
18. Символіка посту.
19. Основні догмати християнства.
20. Сприйняття та розуміння Біблії.
21. Значення Вселенських соборів у історії християнства.
22. Літургія за часів апостолів.
23. Християнське богослужбове коло.
24. Сакральні християнські тексти.

МОДУЛЬ 4.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 4.1. Психологія релігії

План:

Психологічні розвідки через призму релігії. Мотиваційний аспект виникнення, формування, розвитку, функціонування релігії. Вплив релігії на психіку особистості. Проблема співвідношення психологічного та духовного. Соціально-психологічні теорії типології віруючих. Релігійна психологія та практика. Релігійна психотерапія. Релігійна віра та психіка. Співвідношення віри, почуттів і наукового знання. Зміна сенсу життя під впливом віри. Психологічні чинники релігійної віри. Психологічна інтерпретація навернення до віри. Фактор кризових життєвих ситуацій у наверненні до віри. Інтенсивний духовний пошук. Вікові та індивідуальні особливості релігійної віри. Типи релігійної віри та їх психологічний зміст. Психологія обрядів і культових дій. Психологічний аспект діалектики релігійної моралі та культу. Катарсична динаміка культових відправ (переконавання, навіювання, емоційний посыл, наслідування). Сповідь як психологічний феномен. Християнське таїнство покаяння. Психологічні аспекти молитви. Християнська мораль та мотивація добродійної поведінки. Типові проблеми жертв культового контролю над свідомістю. Проблеми реабілітації. Релігійний фанатизм.

Рекомендована література:

1. Грановская Р.М. Психология веры. – СПб.: Речь, 2004. – 576 с.
2. Джеймс У. Многообразие религиозного опыта. – М., 1992.
3. Зенько Ю.М. Психология и религия. – СПб., 2002.
4. Колодний А.М., Филипович Л.О. Релігійна духовність українців. – Львів, 1996.

5. Лубський В.І., Предко О.І., Горбаченко Т.Г., Піддубна С.М. Психологія релігії. Навчальний посібник і хрестоматія. – Ч. 1. – К., 2002.
6. Москалець В.П. Психологія релігії. – К.: Академвидав, 2004. – 240 с.
7. Начала христианской психологии. Учебное пособие для вузов / Б.С. Братусь, В.Л. Воейков, С.Л. Воробьев и др. – М.: Наука, 1995. – 236 с.
8. Ничипоров Б.В. Введение в христианскую психологию. – М., 1994.
9. Огірко О.В., Огірко І.В. Християнська психологія // Наук. вісник Укр. Ун-ту в Москві. т. XV. – М.: 2010. – С. 156–161.
10. Предко О.І. Психологія релігії. – К.: Академвидав, 2008. – 344 с.
11. Психологія з викладом основ психології релігії / За ред. Ю.Макселона. – Львів, 1995.
12. Сафронов А.Г. Психология религии. – К., 2002.
13. Сафронов А.Г. Религиозные психопрактики в истории культуры / А.Г.Сафронов. – Х.: ХГАК, 2004. – 304 с. – (Монограф).
14. Смирнова Е.Т. Введение в религиозную психологию: Учеб. пособие. – Самара, 2003. – 160 с.
15. Франкл В. Человек в поисках смысла. – М., 1990.
16. Франкл В. Основы логотерапии. Психотерапия и религия. – СПб., 2000.
17. Шеховцова Л.Ф., Зенько Ю.М. Элементы православной психологии. – СПб., 2005. – 252 с.

ПРАКТИЧНА РОБОТА

Проведення соціально-психологічного дослідження

1. Скласти план-конспект соціально-психологічного дослідження.
2. Параметри дослідження:
 - Опис соціально-психологічної проблеми.
 - Наявність суспільної дискусії з приводу цієї проблеми (домінуюча дискусія, опозиційна, фігури замовчування).
 - Обґрунтування вибору стратегії дослідження (якісна чи кількісна).
 - Деталізація дослідницької тактики в полі комунікації з учасниками соціальної ситуації.
 - Прийоми збору інформації та її аналізу.
 - Позиція (дослідницька чи громадянська) щодо одержаної соціально-психологічної інформації.

Орієнтовна тематика рефератів:

1. Любов – засадничий принцип релігії.
2. Психотерапевтична, психокорекційна та психопрофілактична роль релігії.
3. Порівняльний аналіз американської, англійської, російської, французької, німецької, української психології релігії в період її становлення.
4. Проповідь та її соціально-психологічні механізми.
5. Символізм ікони та її вплив на свідомість вірян.
6. Сповідь як психологічний феномен.
7. Молитва та її психотерапевтична роль.
8. Психологія християнського альтруїзму.
9. Християнська любов як психологічна основа людських взаємин.
10. Психологічні особливості моральних учень провідних релігій світу.
11. Релігійна віра та її психічне підґрунтя.

12. Типологічні особливості релігійних особистостей.
13. Психологічні особливості функціонування нетрадиційно-культових общин.
14. Роль релігії та Церкви у збереженні та зміцненні української національної самосвідомості.
15. Психологічні особливості української релігійності.
16. Психологічні проблема вивчення основ релігії у світських закладах освіти.

Тема 4.2. Основи християнської педагогіки

План:

Актуальність ціннісних орієнтирів предмету «Основи християнської педагогіки», його специфіка. Концептуальні засади вивчення основ християнської педагогіки в школах України. Історико-теоретичні підходи до використання духовно-релігійної культури в освіті. Теоретико-філософські підходи до процесу викладання основ християнської педагогіки. Загальнодидактичні принципи курсу «Основи християнської педагогіки». Спеціальні принципи курсу. Методи навчання. Засоби навчання. Програма з курсу «Основи християнської педагогіки». Компоненти уроку. Спільні й специфічні виховні особливості. Наслідування чеснот Ісуса Христа. Зміст заповідей Божих у традиціях державно-релігійних свят. Методика реалізації Божого Закону на рівні практичної презентаційної поведінки людини. Зміст протидії моральному падінню. Прийоми уміння жити у милосердному Божому супроводі. Висота духовної думки, чистоти слова, краси вчинку у реалізації земного призначення. Практична реалізація вищих чеснот людини, отриманих на зразках Божого ідеалу.

Контрольні завдання для перевірки знань слухачів:

1. Визначте та охарактеризуйте предмет дисципліни «Основи християнської педагогіки».
2. Виокремте концептуальні особливості дисципліни «Основи християнської педагогіки».
3. Визначте зв'язок дисципліни «Основи християнської педагогіки» з іншими науками та галузями знань.

4. Охарактеризуйте особливості специфіки дисципліни «Основи християнської педагогіки».

5. Поясніть особливості змісту дисципліни «Основи християнської педагогіки».

6. Виокремте практичні, освітні, виховні та розвиваючі цілі на уроці дисципліни «Основи християнської педагогіки».

7. Конкретизуйте зміст дисципліни «Основи християнської педагогіки».

8. Виокремте загальнодидактичні та спеціальні принципи навчання і виховання на уроках дисципліни «Основи християнської педагогіки».

9. Розкажіть про методи навчання і виховання на уроках дисципліни «Основи християнської педагогіки».

10. Виокремте джерела дисципліни «Основи християнської педагогіки».

11. Охарактеризуйте засоби навчання на уроці дисципліни «Основи християнської педагогіки».

12. Розкажіть про навчальний комплекс завдань з дисципліни «Основи християнської педагогіки».

13. Охарактеризуйте програму курсу з дисципліни «Основи християнської педагогіки» у різних класах.

14. Визначте форми контролю й оцінювання у процесі викладання дисципліни «Основи християнської педагогіки».

15. Прокоментуйте особливості організації процесу позакласної роботи з дисципліни «Основи християнської педагогіки».

16. Визначте структуру уроку дисципліни «Основи християнської педагогіки».

17. Виокремте особливості річного, тематичного, поурочного плану дисципліни «Основи християнської педагогіки».

18. Розробіть орієнтовні уроки з дисципліни «Основи християнської педагогіки» на запропоновану тему.

19. Прокоментуйте історичні особливості програми з дисципліни «Основи християнської педагогіки».

20. Визначте правові особливості програми з дисципліни «Основи християнської педагогіки».

21. Прокоментуйте соціально-педагогічні особливості програми з дисципліни «Основи християнської педагогіки».

22. Охарактеризуйте психологічні особливості програми з дисципліни «Основи християнської педагогіки».

23. Прокоментуйте культурологічні особливості програми з дисципліни «Основи християнської педагогіки».

24. Виділіть морально-етичні особливості програми з дисципліни «Основи християнської педагогіки».

25. Прокоментуйте філософські особливості програми з дисципліни «Основи християнської педагогіки».

26. Охарактеризуйте методичні особливості програми з дисципліни «Основи християнської педагогіки».

Рекомендована література:

Основна література:

1. Багнюк А.Л. Християнська етика. Тематичний довідник. 5–6 класи. – Тернопіль. ТзОВ «Видавництво Астон», 2006. – 248 с.

2. Огірко О. Трактуння терміну «духовність» в українознавстві // Українознавець. – Вип. VIII. – Львів, 2009. – С. 87–92.

Додаткова література:

3. Баршевський о.Тарас. Вступ до біблійних наук. – Львів, 2006. – 304 с.

4. Ващенко Г. Вибрані педагогічні твори. – Дрогобич, 1997.

5. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава, 1993.

6. Ващенко Г. Загальні методи навчання. – К., 1997.

7. Витівський о.М.Християнське виховання. – Трускавець, 2001. – 136 с.

8. Вишневський О. Сучасне українське виховання. – Львів, 1996.

9. Жуковський В.М., Петровський В.В., Макогон С.В. Музика і спів на уроках християнської етики. Навчально-методичний посібник для учнів 5–6 класів. – Острог: вид-во Національного університету «Острозька академія», 2009. – 174 с.

10. Зінько о. В., Огірко О.В., Андрушко В.Т. Духовність – релігійна культура особистості // Зб. наук. статей «Духовність. Культура. Нація». Вип. 4. – Львів: ЛНУ, 2009. – С. 254-260.

11. Калашник. А. Педагогічні підходи та дидактичний матеріал до уроків християнської етики. Навчально-методичний посібник. – Тернопіль: Астон, 2007. – 184 с.

12. Колодний А.М. Релігійна духовність українців. – Львів, 1996.

13. Кудасевич Й. Богословсько-практичне введення до Святого Письма. – Львів, 1994. – 136 с.
14. Огірко О. Християнська педагогіка. – Львів, 2003. – 111 с.
15. Огірко О. Духовно-моральні орієнтири освітньо-виховного процесу в навчальних закладах України // Матеріали третього Міжнародного конгресу «Українська освіта у світовому часопросторі». – К.: НДІ українознавства, 2009. – С. 259–263.
16. Огірко О. Християнська етика для всіх: Словник християнсько-етичних термінів. – Львів: Львівський нац. ун-т ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. Гжицького, 2009. – 272 с.
17. Саннікова Т. Зміст та напрямки духовно-морального виховання школярів // Формування основ християнської моралі в процесі духовного відродження нації: Матеріали I Всеукраїнської Міжконфесійної християнської наук.-практ. конференції. – Кам'янець–Подільський: 2008. – С. 406–412.
18. Сковорода Г. Благородний Еродій // Повне збір. Творів: У 2 т. – К., 1973.
19. Стельмахович М. Народна педагогіка. – К., 1985.
20. Стефанюк С., Осіпчук М. Питання сенсу життя: християнська педагогіка / За заг. ред. Стефанюк С. К. – Харків: Кроссруд, 2010. – 67 с.
21. Стефанюк С.К., Голяничук Р.М. Християнська педагогіка: досвід формування духовно-етичної і соціокультурної компетентності / За заг. ред. Стефанюк С. К. – Вип. 1. – Харків: Кроссруд, 2010. – 201 с.
22. Стефанюк С.К., Голяничук Р.М. Християнська педагогіка: плекання кращих людських чеснот / За заг. ред. Стефанюк С. К. – Вип. 2. – Харків: Кроссруд, 2010. – 67 с.
23. Стефанюк С.К., Тимошевський В.І. Віра у Господню всюдисущість: християнська педагогіка / За заг. ред. Стефанюк С. К. – Харків: Кроссруд, 2010. – 83 с.
24. Ступарик Б.М. Національна школа. – К., 1998.
25. Сухомлинский В.А. О воспитании / Сост.С.Соловейчик. – 5-е изд. – М, 1985.
26. Тхоржевська Т.Д. Православне виховання: Монографія.– К., 2008.
27. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: В 2 томах. – К., 1983.

28. Християнська етика і педагогіка: статті і уроки / За ред. В.Жуковського – Острог, 2000. – 312 с.

29. Шумра Л.Л. Ціннісно-смилова сфера формування духовності молоді засобами природничої освіти ВНЗ // Духовність особистості: методологія, теорія і практика //Зб.наук.праць /Гол. редактор: Шевченко Г.П. – Вип. 2 (31). – Луганськ: вид-во Східно-укр. нац. ун-ту імені В.Даля, 2009. – С.195-203.

Допоміжна література:

30. Варга А.Я. Типы неправильного родительского отношения. – Автореф. канд. дисс. – М., 1987.

31. Вопросы. Ответы. Уроки. Игры. Сборник полезных материалов для детского служения в вашей церкви. Украинский центр Христианского сотрудничества.– Киев, 1996.

32. Грановская Р. Психология веры. – СПб, 2004. – 576 с.

33. Гюльазизова К. Инцест, или сценарий с Эдипом // Путь к себе. – № 1–3. – 1994. – С. 7–11.

34. Духовное воспитание детей. – Киев: Ника-Центр 2006.

35. Захаров А.И. Неврозы у детей и подростков. – Л.: Медицина, 1982.

36. Куттер П. Принуждение в неврозе и в обществе. // Энциклопедия глубинной психологии. – Т. 1. – М.: MGM-Interna, 1998.

37. Лисина М.И. Проблемы онтогенеза общения. – М.: Педагогика, 1986.

38. Лоренц К. Агрессия. – М., 1994.

39. Маркузе Г. Эрос и цивилизация. – Киев, 1995.

40. Огірко О.В. Християнська педагогіка. Навчальний посібник. – Львів: ЛІ МАУП, 2003. – 111 с.

41. Перлз Ф. Опыты психологии самопознания. – М., 1993.

42. Рудницька М. Дон Боско. Людина – педагог – святий. – Рим, 1963.

43. Українська національна система виховання. Концепція. – К., 1991.

44. Фіцула М.М. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 1997.

45. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. – М., 1994 г.

46. Христианская педагогика. Сборник статей. Перевод с английского. – СПб.: Христианское общество «Библия для всех». 1997. – 315 с.

47. Христианское образование. Сборник статей. Перевод с английского. – Киев – СПб: ЦПП МАХШ, 2001. – 282 с.

48. Християнська етика і педагогіка: статті та уроки / за ред. Жуковського В.М. – Острог, 2001.

49. Христианские корни современного права / за ред. Р.Папаян. – М., 2002.

50. Ясперс К. Общая психопатология – М.1997.

Орієнтовна тематика рефератів:

1. Историко-теоретичні підходи до використання духовно-релігійних традицій в освіті.

2. Релігійно-духовні підходи до поняття «зразкове» у осмисленні правових відносин (релігія та правове виховання).

3. Деякі питання духовної проблематики у зрізах розуміння релігійної норми (правознавство, соціальна педагогіка).

4. Обов'язок християнина – очищати життя від зла, брехні та життєвого бруду.

5. Правдивість як морально-відповідальна поведінка.

6. Божий Закон в історії української педагогіки.

7. Відповідальність як добровільна, моральна, самовдосконалююча презентація.

8. Доброчинність як готовність до виконання людяного та гідного.

9. Ціннісні аспекти поняття «гідність» в житті людини.

10. Національна релігійна культура про місце категорії «любов» у житті християнина.

11. Свіість як Божественне начало.

12. Функції покаяння як фактора активізації самосвідомості.

13. Прощення як основна функція життєвості душі.

Тема 4.3. Методика викладання курсу «Основи християнської етики»

План:

Мета і завдання предмету, підходи і принципи викладання курсу: «Основи християнської етики». Традиції християнського навчання і виховання у вітчизняній освіті. Нормативно-правова база вивчення курсу християнської етики. Духовно-моральна компетентність учнів як очікуваний результат вивчення курсу. Духовно-моральна освіченість, духовне здоров'я та духовна зрілість – складові духовної компетентності. Особистість учителя християнської етики, основні вимоги до його теоретичної підготовки, практичних навичок та ціннісних орієнтацій, кваліфікаційні характеристики.

Методологічні основи та принципи навчання християнської етики. Загальні та спеціальні методи викладання курсу. Засоби християнського навчання, його дидактичне та методичне забезпечення. Програма з курсу «Основи християнської етики». Структура дидактичних комплектів з християнської етики: підручник, робочий зошит, хрестоматія, методичний посібник для вчителя, аудіо- та відеопосібники. Їх характеристика стосовно кожного класу.

Структура уроку християнської етики: загальні вимоги до структури уроку християнської етики, хронометрування його перебігу. Вступна організаційна частина, створення духовної атмосфери християнського спілкування.

Актуалізація особистісного досвіду учня з урахуванням його життєвих пріоритетів, емоційного налаштування та читацьких інтересів. Використання яскравої наочності, інтерактивних вправ, індивідуальних повідомлень, цікавих життєвих історій, уривків із літературних творів.

Актуалізація опорних знань: перевірка домашнього завдання, повторювальна бесіда, індивідуальні відповіді, міні-самостійна робота з розгорнутою відповіддю на запитання або тестові завдання.

Мотивація навчальної діяльності. Участь учнів у формулюванні теми і мети уроку. Первинне ознайомлення з ключовим біблійним віршем. Формування плану уроку, пам'яток щодо певних видів навчальної діяльності. Створення проблемних ситуацій.

Засвоєння нових знань, формування опорних умінь і навичок. Забезпечення активної взаємодії учителя та учнів на цьому етапі. Індуктивний та дедуктивний методи засвоєння нових знань. Роль

евристичної бесіди у засвоєнні нових знань та формуванні опорних умінь і навичок. Робота зі Святим Письмом, зокрема, опорною біблійною історією, на цьому етапі уроку. Керовано-самостійне опрацювання матеріалу підручника.

Закріплення навчальних досягнень. Читання, обговорення та аналіз повчальних оповідань. Інтелектуальні, рольові та ділові ігри. Робота з образотворчою наочністю, матеріалами хрестоматії. Прослуховування та виконання пісень духовного змісту. Інтерактивні вправи. Етичні практикуми, міні-проекти. Закріплення змісту ключового біблійного вірша.

Узагальнення та систематизація набутих компетентностей. Підсумкова бесіда. Складання узагальнюючих таблиць та схем. Самостійна робота за завданнями в робочому зошиті.

Підсумкова частина. Формулювання домашнього завдання, інструктаж щодо його виконання. Різноманітні форми оцінювання. Організоване завершення уроку, момент вдячності.

Виняткова роль Святого Письма на уроках християнської етики. Методи ознайомлення учнів зі структурою Біблії, формування навичок колективної та самостійної роботи з Книгою Книг.

Методика роботи з біблійним віршем: ознайомлення з його змістом, пояснення історико-культурологічного контексту біблійного висловлювання, пояснення учнями морального змісту вірша, кількакратне повторення його упродовж уроку для якісного запам'ятовування, використання його в евристичній бесіді, під час етичного практикуму, в самостійній творчій роботі. Перевірка знання ключового біблійного вірша на наступних уроках, під час контрольних робіт, тематичного оцінювання.

Методика роботи з опорною біблійною історією: попереджувальні завдання, читання тексту вчителем, учнями, в особах, обговорення на основі спеціально підготовленої системи запитань, порівняння з матеріалами підручника, формулювання висновків щодо повчального морального змісту історії.

Методика роботи зі словничком опорних понять. Дедуктивний та індуктивний способи їх засвоєння. Порівняння з ключовим віршем, біблійною історією. Роль підручника та робочого зошита у засвоєнні опорних понять. Складання речень і зв'язних висловлювань з використанням цих понять.

Методика роботи з повчальним оповіданням: попереджувальні завдання, читання або переказ тексту вчителем чи учнями, обгово-

рення, пов'язування з вивченим матеріалом, з'ясування повчального змісту.

Роль літератури та мистецтва духовного спрямування у шкільному вивченні християнської етики. Використання хрестоматії на уроці. Декламування повчальних віршів. Розучування пісень духовного змісту.

Методика роботи з різними видами наочності на уроках християнської етики: ілюстраціями, розмальовками, фланелеграфом, творами сакрального мистецтва, комп'ютерними та мультимедійними засобами навчання.

Дидактичні ігри та інтерактивні вправи на уроках християнської етики. Методика організації дискусії на морально-етичні теми. Суть етичного практикуму та методика його проведення: випереджувальні завдання, моделювання та розв'язання морально-етичних ситуацій, які не передбачають однозначної відповіді, а налаштовують на прийняття самостійного рішення між добром і злом, презентація та обговорення власних способів розв'язання ситуацій, формулювання висновків, моральних правил, кодексів.

Методика проведення навчальних екскурсій в урочний та позаурочний час. Роль попереджувального інструктажу та звіту учнів про участь в екскурсії. Акції милосердя як засіб християнського навчання та виховання.

Контроль у процесі вивчення християнської етики. Форми заохочення. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів. Поточне, тематичне, семестрове та річне оцінювання. Особливості вивчення основ християнської етики як основного курсу, курсу за вибором чи факультативу.

Вимоги до заповнення сторінки з християнської етики у класних журналах, ведення учнями робочих зошитів. Організація позакласної роботи з християнської етики. Підготовка учнів до предметних олімпіад «Юні знавці Біблії». Діяльність гуртків. Проектна діяльність.

Навчально-методичний комплект з основ християнської етики для 1-4 класів. Структура підручника. Структура уроку з основ християнської етики. Навчально-методичний комплект з основ християнської етики для 5 класу. Структура підручника. Навчально-методичний комплект з основ християнської етики для 6 класу. Структура підручника.

Класифікація методів навчання християнської етики. Навчальні технології. Оцінка ефективності методів навчання християнської етики.

Класифікація засобів навчання християнської етики. Оцінювання ефективності засобів навчання християнської етики. Створення комплексу зв'язків християнської етики та інших предметів.

Значення використання інформаційно-комунікаційних технологій у християнській освіті. Використання комп'ютерних технологій у пошуку інформаційних ресурсів курсу «Християнської етики». Визначення видів інформаційних ресурсів курсу «Християнська етика».

Створення структури занять із християнської етики з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Створення власної бази ресурсів Інтернету для викладання християнської етики.

Міжпредметні зв'язки християнської етики з біоетикою, естетикою, політикою, антропологією, соціологією, медициною, педагогікою та ін. Деонтологія як розділ етики, що вивчає проблеми обов'язку, всі форми моральних вимог та їх співвідношення.

Контрольні завдання для перевірки знань слухачів:

1. Визначте співвідношення понять «метод навчання» та «навчальна технологія».
2. Розкрийте види інтерактивних методів навчання за характером взаємодії учителя й учнів за допомогою логічних схем.
3. Складіть класифікацію рольових ігор, які можна використовувати на уроках християнської етики.
4. Порівняйте особливості наочних та текстових джерел. Визначте їх сильні та слабкі сторони.
5. Підготуйте знаки-символи для розкриття змісту шкільних навчальних курсів, із якими християнська етика встановлює зв'язки.
6. Запропонуйте кілька варіантів тем інтегрованих уроків християнської етики та іншого навчального курсу.

Рекомендована література:

Основна література:

1. Калашник А. Загальні методи вивчення предмета «Християнська етика». – Львів, 2003. – 192 с.
2. Рудакова Т.К. Теория и практика изучения основ христианской этики. – Ч.1. – К., 2009. – 160 с.
3. Учителю библейской школы (пособие). Христианское благотворительное общество «Добра воля». – Киев «Орион», 1993.

4. Фундаментальные основы преподавания. Практическое учебное пособие по основным этапам преподавания в воскресной школе. Авторы составители Мельвин и Джеймс Уоллис. – Одесса, 2010.
5. Шевченко Т. Кобзар. – К., 1993.

Додаткова література:

6. Жуковський В.М. Методика викладання основ християнської етики в школі. Посібник для вчителя. – Острого: Національний університет «Острозька академія», 2007. – 80 с.
7. Основи християнської етики. 5 клас. Підручник / Жуковський В.М., Лахман Н.М., Саннікова Т.В., Филипчук С.В., Гаврисюк О.Я., Николін М.М. – К.: Літера ЛТД, 2008. – 224 с.
8. Основи християнської етики. 5 клас. Хрестоматія / ред. Жуковський В.М., упорядник Мазур І.Є. – К.: Літера ЛТД, 2008. – 248 с.
9. Основи християнської етики. 6 клас. Підручник / Жуковський В.М., Лахман Н.М., Филипчук С.В., Николін М.М. – К.: Літера ЛТД, 2009. – 192 с.
10. Основи християнської етики. 6 клас. Хрестоматія / ред. Жуковський В.М. // Упорядник Мазур І.Є. – К.: Літера ЛТД, 2008. – 248 с.
11. Основи християнської етики. Зошит для учня. 6 клас // Жуковський В.М., Олішкевич К.В. – Острого: вид-во Національного університету «Острозька академія», 2008. – 71 с.

Орієнтовна тематика рефератів:

1. Поняття предмету «Методика викладання християнської етики» та його особливості.
2. Зв'язок методики навчання християнської етики з іншими галузями та галузями знань.
3. Практичні, освітні, виховні та розвиваючі цілі на уроці християнської етики.
4. Зміст навчання християнської етики.
5. Загальнодидактичні та спеціальні принципи навчання і виховання на уроках християнської етики.
6. Методи навчання і виховання на уроках християнської етики.
7. Джерела розвитку методики викладання християнської етики.
8. Засоби навчання на уроці християнської етики.

9. Підручник з християнської етики. Приклади підручників для різних класів.

10. Навчальний комплект із християнської етики для учня.

11. Навчальний комплект із християнської етики для вчителя.

12. Програма курсу з християнської етики для 1–11 класів.

13. Контроль і оцінювання у процесі викладання християнської етики.

14. Організація процесу викладання християнської етики в школі (класна, позакласна робота).

15. Структура уроку християнської етики.

16. Типологія уроків християнської етики.

17. Планування роботи вчителя християнської етики (річний, тематичний, поурочний плани).

18. Побудова курсу з християнської етики (початковий, середній, старший етапи).

19. Позакласна і позашкільна робота з християнської етики.

20. Аналіз навчально-методичного комплекту для 1–4 класів з основ християнської етики.

21. Аналіз навчально-методичного комплекту для 5–6 класів з основ християнської етики.

22. Особливості сучасного уроку з основ християнської етики.

23. Вимоги до вчителя християнської етики.

24. Особливості реалізації дидактичних принципів на уроках християнської етики.

25. Особливості оцінювання на уроках християнської етики.

26. Специфічні дидактичні принципи на уроках християнської етики.

Практичні завдання:

1. Підготувати фрагменти уроків для 1–11 класів.

2. Підготувати урок з основ християнської етики у формі ділової гри. Описати необхідну наочність, яка буде використана на уроці (будь-який урок за вибором. Бути готовим записати урок на відео).

3. Ознайомитися з «Програмою» з основ християнської етики для 1–11 класів.

4. Ознайомитися з «Посібником» з основ християнської етики для 1–6 класів. Ознайомитися з навчально-методичними рекомендаціями для 1–11 класів.

Тема 4.4. Методика викладання курсу «Християнська етика в українській культурі. 1-4 класи»

І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАВДАННЯ з методики викладання курсу «Християнська етика в українській культурі. 1-4 класи»

Викладання навчального предмету «Християнська етика в українській культурі» (автори – ігумен Лонгін (Чернуха), протоієрей Богдан Огульчанський, Е.В.Белкіна, І.Л.Сіданіч) забезпечено навчально-методичним комплектом у складі навчальної програми для 1 – 4 класів, навчального посібника для молодших школярів, робочого зошита, методичного посібника для вчителя початкових класів, музичного супроводу CD-R.

Програма 1-го класу «Дорога Добра»: Дорога Добра; Божий світ навколо нас; Україна благословенна. Теми занять: 1. Дорога Добра. 2. Правила руху Дорогою Добра. 3. Божий світ навколо нас. 4. Людина – чудовий задум Творця. 5. Добро і зло в нашій душі. Совість – голос Божий. 6. Коли добро перемагає зло. 7. Батьківська любов. Отець наш Небесний. 8. Мої рідні. Моя родина. 9. Наш рід. Ми – християни. 10. Храм – Дім Божий. 11. Книга в моєму житті. Свята книга Біблія. 12. Мої вчителі. Ісус Христос – Учитель. 13. Милосердя. Святий Миколай. 14. Свято Різдва. 15. Святкування Різдва в Україні. 16. Свято в нашому домі. 17. Хрещення Господнє. Хрещення у нашому житті. 18. Земля наша рідна. 19. Україна – країна благословенна. 20. Свято Стрітіння. 21. Добрі та погані звички. 22. Прощення і вибачення. 23. Послух і непослух. 24. Тарас Шевченко в дитинстві. 25. Весна природи і весна душі. 26. Плекати свою душу. 27. Праця в нашому житті. 28. Хліб наш насущний. 29. Воскресіння – перемога добра над злом. 30. Краса та багатство великодніх звичаїв в Україні. 31. Найдорожче у світі – мама. 32. Для чого ми живемо. 33. Вдячність тому, хто дарує добро. 34. Останній урок. Чого навчилися ми за рік?

Програма 2-го класу «Дорога Милосердя» (автори – В.Г.Чернуха, Е.В. Белкіна): Таємниці нашого світу; уроки Добролюбства; любов творить чудеса. Теми занять: 1. Таємниці нашого світу. 2. Світ – дарунок любові Творця. 3. Діти Отця Небесного. 4. Світ потребує нашої турботи. 5. Тепло рідної домівки. 6. Друж-

ня родина. 7. Наші маленькі друзі. 8. Краса люблячого серця. 9. Справжній друг. 10. Серце сповнене співчуття. 11. Уроки турботливості. 12. Милостиня заради Христа. 13. Подарунок від душі. 14. Татове свято. 15. Молитва до Святого Миколая. 16. Боже милосердя до людей. Різдво Христове. 17. Безкорислива дружба. 18. Чесне слово. 19. Справжнє добро. 20. За що цінується праця. 21. Душевна щедрість. 22. Ласка ласкою озветься. 23. Любов творить чудеса. 24. Вербна неділя. 25. Воскресіння Христове – перемога Божого милосердя над злом. 26. Зустрічаємо свято. 27. Священний подвиг захисників Вітчизни. 28. Золоте серце мами. 29. Учись творити добро. 30. Радість від творення добра.

Програма 3-го класу «Дорога Доброчинності» (автори – Б.Ю. Огульчанський, І.Л.Сіданіч): Світ, створений для добра: уроки доброчесності. Теми занять: 1. Світ, створений для добра. 2. Золоте правило життя. 3. Моя родина. 4. Чого повчитись нам у батьків? 5. Моя перша вчителька – мама. 6. Скарби нашого імені. 7. Як бути схожим на свого покровителя. 8. Як нам допомагає віра, надія, любов. 9. Чого навчали дітей у давнину. 10. Як стати кращим. 11. Чесність та брехня. 12. Любов до праці. 13. Праця – перемога над лінощами. 14. Слухняність і старанність. 15. Різдво Христове як прояв Божого милосердя й терпіння. 16. Терпіння і нетерплячість. 17. Ввічливість та нечемність. 18. Турботливість і байдужість. 19. Бережливість і недбалість. 20. Розсудливість і нерозсудливість. 21. Божий дар знань. 22. Вдячність – примноження добра. 23. «Блаженніше давати, ніж брати...» 24. Милосердя в нашому житті. 25. Чуйність і нечуйність. 26. Сила тіла і сила духу. 27. Хоробрість і боягузтво. 28. Захисники Батьківщини. 29. Скромність і хвалькуватість. 30. Жити по-християнськи.

З урахуванням вікових особливостей молодших школярів при переході від 2-го до 3-го класу курс має певну логіку розгортання змісту: від образів «Дороги Милосердя», які перш за все несуть у собі емоційну забарвленість і є переважно почуттєвими, до формування готовності до морального вчинку на «Дорозі Доброчинності». Виділено такі змістові лінії – свого роду основні напрямки, які у сукупності формують цілість і повноту змісту «Дороги Доброчинності»: християнське коріння життя; як плекати власну душу, «праця на полі власного серця, волі та розуму»; чого вчить Святе Письмо; взаємна турбота і любов у родині; як дбати про те, що

належить мені; люди, які мене оточують, й моє ставлення до них; моя Батьківщина, і що я можу зробити для неї.

Програма 4-го класу «Дорога Мудрості» (автори – В.Г.Чернуха, Е.В.Белкіна). Теми занять: 1. Мудрість несе добро. 2. Біблія – живоносне джерело мудрості. 3. Навколишній світ – книга Божої Мудрості. 4. Слово Боже до людини. 5. Мудра людина любить пораду. 6. Заповідь злагоди та довголіття. 7. Дари Божої мудрості. Про таланти людини, її творчі здібності. 8. Наші провідники у світ Мудрості. (до дня учителя). 9. Мудра людина любить працю. 10. Мудрість зодягається у скромність і живе у скромному серці. 11-12. Мудрість сповнена милосердя. 13-14. Святі послідовники Христа. 15. Різдво Христове. Царство Небесне і царство земне. 16. Різдво Христове. Дари Богові. 17. Мудрість перетворює зле серце на добре. 18. Мудрість навчає прощення. 19. Терпіння отримує винагороду. 20. Найкращий дар. Мудрість царя Соломона. 21. Чесна людина – мудра. 22. Мудрість далекоглядна. Притча про блудного сина. 23. Сила наших слів. 24–25. Внутрішня та зовнішня краса людини. 26. Воскресіння Христове. 27. Божа й людська мудрість у камені та барвах. 28. Чудотворне диво храму – ікона. 29. Мудрість чує іншого. 30. Заповіт наших предків. Навчайся мудрості.

Матеріал, вміщений у навчально-методичному комплексі, допомагає учням глибше зрозуміти поняття любові, доброти, милосердя, доброчинності, мудрості; на засадах десяти Божих Заповідей формує в них основні людські чесноти: честь, гідність, правдивість, чуйність та інші; спонукає до практичного застосування опанованого на уроках матеріалу в особистому житті.

Метою курсу є сприяння духовно-моральному розвитку дітей і прищеплення їм любові до Бога, до ближнього, до України через ознайомлення з національними культурними надбаннями, з християнськими моральними цінностями: людяністю, милосердям, пошаною до батьків і старших, працелюбством, доброчесністю, гостинністю, вдячністю тощо, які водночас за своєю суттю є загальнолюдськими.

Основні принципи та завдання програми навчального предмету «Християнська етика в українській культурі»: відповідність основним цінностям і спрямуванням національної педагогіки; культуровідповідність; теоцентризм; цілісність; інтегрованість; наступність й доступність; толерантність; превентивність; життєва смислотворча самодіяльність.

Навчальні цілі: ознайомлення з основними духовно-моральними цінностями, поняттями чеснот і гріха, добра і зла, християнськими традиціями в Україні (відповідно до вікових психологічних особливостей дітей) на зразках української культури; ознайомлення з правилами та принципами християнської етики спілкування і стосунків між людьми, з правилами і звичаями добродесного життя; проведення навчально-виховних заходів для підвищення дитячої готовності до орієнтації в різних життєвих ситуаціях, у які може потрапити дитина.

Виховні цілі: допомога учням пізнавати і сприймати морально-етичні цінності та застосовувати їх у своїй поведінці; виховання християнських рис: любові до Бога, людей, Батьківщини, пошани до батьків і старших, працьовитості, здатності долати труднощі. схильності безкорисливо творити добро; виховання духовно-моральних і естетичних почуттів.

Розвивальні цілі: формування емоційно-вольової та когнітивної сфери дитини для якнайкращого відображення її думок, роздумів щодо тих життєвих проблем, з якими їй доводиться стикатися: підтримка потреби дитини у самовдосконаленні через розвиток її естетичних і духовно-моральних цінностей. Заохочення дитини до роботи над собою (через ігрову діяльність та художню творчість).

Зміст і структура програми. Програма має три тематичні блоки – світоглядний, етичний та культурологічний. Навчальний матеріал для кожного класу структурований на три теми, які викладаються впродовж усього навчального матеріалу в певній послідовності, що дає змогу поступово ускладнювати і доповнювати теми більш складними поняттями. Матеріал подається у розповідях-бесідах, у яких учитель намагається долучитися до внутрішнього світу дитини через її власні переживання та досвід, який є для неї актуальним і корисним. Навчальний матеріал спрямований на розвиток у дітей розсудливості, спостережливості та поглибленого аналізу своїх моральних вчинків і їх наслідків. Дітям подаються зразки християнського служіння Богу і своєму ближньому, праці задля Батьківщини на прикладах визначних діячів історії, культури і мистецтва.

Орієнтовна тематика рефератів:

1. Зміст і структура програми, основні принципи і завдання програми курсу «Християнська етика в українській культурі. 1–4 класи».

2. Зв'язок методики навчання християнської етики з іншими науками та галузями знань.

3. Навчальні, виховні та розвивальні цілі на уроці християнської етики.

4. Зміст навчання християнської етики в українській культурі.

5. Загальнодидактичні та спеціальні принципи навчання і виховання молодших школярів на уроках християнської етики.

6. Методи навчання і виховання учнів шестирічного віку на уроках християнської етики.

7. Підручник з християнської етики в українській культурі. Особливості побудови підручників для 1, 2, 3, 4 класів.

8. Навчальний комплект з курсу «Християнська етика в українській культурі» для учня початкової школи.

9. Навчальний комплект з курсу «Християнська етика в українській культурі» для вчителя початкових класів.

10. Програма курсу «Християнська етика в українській культурі» для 1–4 класів.

11. Контроль і оцінювання у процесі викладання християнської етики.

12. Організація процесу викладання курсу «Християнська етика в українській культурі» в початковій школі (класна, позакласна, позашкільна робота).

13. Структура уроку християнської етики в українській культурі.

14. Типологія уроків християнської етики в українській культурі.

15. Планування роботи вчителя християнської етики (річний, календарно-тематичний, поурочний плани).

16. Позакласна та позашкільна робота з християнської етики.

II. ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ **з методики викладання курсу «Християнська етика** **в українській культурі. 1 – 4 класи»**

I. Підготувати урок з курсу «Християнська етика в українській культурі. 1–4 класи» у формі ділової гри. Описати необхідну наочність, яка буде використана на уроці (будь-який урок за власним вибором для учнів початкової школи. Бути готовим записати урок або виховний захід на відео).

II. Ознайомитися з «Програмою» курсу «Християнська етика в українській культурі. 1–4 класи».

III. Ознайомитися з навчально-методичним комплектом «Християнська етика в українській культурі. 1–4 класи».

IV. Охарактеризувати нормативно-правове забезпечення викладання курсу «Християнська етика в українській культурі. 1–4 класи».

Завдання й запитання для перевірки знань слухачів:

1. Проаналізуйте програмне забезпечення курсу «Християнська етика в українській культурі. 1–4 класи».

2. Охарактеризуйте принципи, форми і методи викладання курсу «Християнська етика в українській культурі. 1–4 класи».

3. Визначте структуру уроку з курсу «Християнська етика в українській культурі. 1–4 класи».

4. Прокоментуйте засоби навчання курсу «Християнська етика в українській культурі. 1–4 класи».

5. Проаналізуйте навчально-методичний комплект із курсу «Християнська етика в українській культурі. 1–4 клас» для кожного класу: «Дорога Добра. 1 клас», «Дорога Милосердя. 2 клас», «Дорога Доброчинності. 3 клас», «Дорога Мудрості. 4 клас».

6. Запропонуйте кілька варіантів тем інтегрованих уроків з курсу «Християнська етика в українській культурі. 1–4 класи»

Рекомендована література:

1. Рудакова Т.К. Теория и практика изучения основ христианской этики. – Ч.1. – К., 2009. – 160 с.

2. Рудакова Т.К. Теория и практика изучения основ христианской этики. – Ч. 2. – К., 2011. – 140 с.

3. Сіданіч І.Л., Огульчанський Б. Дорога Доброчинності: Навч. посіб. для учнів 3 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.: Навчальна книга, 2007. – 124 с. – (Курс «Християнська етика в українській культурі»).

4. Сіданіч І.Л., Огульчанський Б. Дорога Доброчинності: Робоч. зошит для учнів 3 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.: Навчальна книга, 2007. – 52 с. – (Курс «Християнська етика в українській культурі»).

5. Сіданіч І.Л., Огульчанський Б. Християнська етика в українській культурі. Дорогою Доброчинності: Методичні рекомендації для вчит. почат. класів – К.: Навчальна книга, 2007. – 96 с.

6. Сіданіч І.Л., Белкіна Е.В. Педагогічний експеримент з вивчення курсу «Християнська етика в українській культурі». Директор школи. Україна. – № 10 (104). – 2008. – С. 9–15.

7. Сіданіч І.Л. Педагогічна просвіта батьків із християнського виховання дітей. – Директор школи. – № 3 (109). – 2009. – С. 6–18.

8. Сіданіч І.Л. «Християнська етика в українській культурі». Апробація курсу. Початкова освіта. – Шкільний світ. – № 11 (491). – 2009. – С. 18–19.

9. Сіданіч І.Л., Кислашко О.П. Божі заповіді – моральний дороговказ для людини. Навчально-методичний посібник для вчителів. – К.: Грамота, 2011. – 204 с.

Орієнтовна тематика рефератів:

1. Особливості уроку з християнської етики в українській культурі.

2. Психолого-педагогічні та методичні вимоги до компетенцій вчителя християнської етики.

3. Аналіз навчально-методичного комплексу з курсу «Християнська етика в українській культурі. 1–4 класи».

4. Особливості реалізації дидактичних принципів на уроках християнської етики.

5. Зміст, форми і методи християнської освіти в особистісно зорієнтованій початковій школі.

6. Особливості підготовки і проведення відкритих уроків з курсу «Християнська етика в українській культурі. 1–4 класи».

Тема 4.5. Програмне забезпечення викладання предметів духовно-морального спрямування

Програми для дошкільних навчальних закладів

1. Навчальна програма духовно-морального виховання дітей дошкільного віку на християнських моральних цінностях. – Одеса, 2009.

Рекомендовано вченою радою Одеського обласного інституту удосконалення вчителів (Протокол № 8 від 29.12.2008)

Рекомендовано вченою радою Південного наукового центру Академії педагогічних наук України (Протокол № 2 від 11.02.2008)

Рекомендовано вченою радою Національного університету «Острозька академія» (Протокол № 9 від 30.04.2009)

Програми для початкової школи (1–4 класи)

1. Християнська етика в українській культурі: Програма для учнів 1–4 класів. – К.: АДЕФ-Україна, 2008. – 28 с. – (Київський міський педагогічний університет ім. Б.Д.Грінченка). Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (лист № 1/11 – 4033 від 20.06.2007 р.)

2. Основи православної культури: Програма курсу 1–4 класи. – Вінниця, 2008. – 16 с. Сертифікована Управлінням освіти Вінницької міської ради на конкурсі «Навчально-методичний посібник» в рамках акції «Ярмарок фахових сподівань».

Програми для загальноосвітніх шкіл (1–11 класи)

1. Основи християнської етики: Програма для учнів 5–6 кл. загальноосвітніх навч. закл. – К.: «Літера ЛТД», 2006. – 16 с.

2. Етика: духовні засади: Програма для 1–11 кл. – К., 2006. Український коледж ім. В.О.Сухомлинського.

Ухвалено рішенням колегії МОН України (протокол № 8/1-2 від 29.06.2006 р.).

3. Християнська етика: Програма предмету (1–11 кл.) з додатком програм для 1–4 кл. – Львів, 1997. – 40 с.

4. Християнська етика: Програма навчальна (1–11 кл.). Метод. Посібник. – Львів, 2007. – 159 с.

5. Основи християнської моралі та етики: Програма навчальна для викладачів етики у загальноосвітніх школах України (1–11 кл.). Метод. посіб. для вчителів. – Одеса ХГЕУ, 2005. – 84 с.

Рекомендована МОН України. Затверджена вченою радою ХГЕУ. Затверджена вченою радою Одеського обласного інст-ту вдосконалення вчителів.

6. Програма з основ християнської етики для учнів 7–9 кл. загальноосв.навч.закладів. – Острого: Вид-во Націон. ун-ту «Острозька академія», 2009. – 32 с.

Рекомендовано вченою радою НУ «Острозька академія» (Протокол № 9 від 30.04.2009 р.).

7. Біблійна історія та християнська етика: Програма факульт. курсу для учнів 1–11 кл. загальноосв. навч. закл. – Біла Церква, 2006. – 20 с. Схвалено науково-метод. радою Київського обласного інст-ту післядипломної освіти педагогічних кадрів (Протокол № 13 від 26 травня 2005 р.). Дозволено МОН України для використання у навч-вих. процесі ЗНЗ Київської обл. (Лист № 14/18. 1-1006 від 13.12.2005).

8. Християнська етика: Програма навчальна (1–11 кл.). Метод. посіб. – Львів, 2007. – 159 с.

9. Християнська етика: Програма курсу для учнів 8–9 кл. ЗНЗ. – Одеса, 2008.

Затверджена рішенням Вченої ради ООІУВ (Протокол № 2 від 30.05.2008).

10. Основи православної культури: Програма факульт. курсу. – Запоріжжя, 2009. – Електр. варіант.

11. Програма спецкурсу з психології духовного розвитку. – Южне, 2008.

12. Християнська етика: Навчальна програма (1–12 кл.). – Дніпропетровськ, 2005.

13. Основи православної культури: Програма факультативного курсу. – Запоріжжя, 2008.

Утверджена науково-методическим советом ЗОИППО (Протокол вид. 27 мая 2003 г., дополнения 2008 г.)

14. Основы исламской культуры Крыма: Программа для учащихся старших классов средних общеобразовательных школ Автономной Республики Крым. – Симферополь, 2005. – 16 с.

**Програмне забезпечення курсу
«Основи християнської етики. 1–11 класи»
Навчальна програма для
загальноосвітніх навчальних закладів
Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(Лист 1/II-6347 від 13 липня 2010 року)**

Над програмою працював колектив у складі:

Барщевський Тарас, кандидат біблійних наук, викладач Українського католицького університету, м. Львів.

Васьків Андрій., кандидат історичних наук, доцент філософського факультету Львівського національного університету ім. І. Франка, м. Львів.

Влад (Аузяк) Марія, магістр богослов'я, викладач Буковинського православного університету ім. Євгена Гакмана, м. Чернівці.

Гаврисюк Оксана, аспірант Волинського національного університету, вчитель християнської етики, м. Луцьк.

Гнатів Іван, голова комісії у справах шкільництва УТКЦ, м. Львів.

Голянчук Роман, магістр релігієзнавства, магістр теології, м. Запоріжжя.

Добош Галина, викладач катехитично-педагогічного інституту Українського Католицького університету, м. Львів.

Жуковський Василь, доктор педагогічних наук, професор, декан гуманітарного факультету Національного університету «Острозька академія», м. Острог.

Євтушенко Раїса, головний спеціаліст департаменту початкової і середньої освіти МОН України, м. Київ.

Клинченко Тетяна, кандидат історичних наук, викладач Національного університету «Киево-Могилянська академія», м. Київ.

Лахман Наталія, вчитель основ християнської етики, заступник директора Мізоцького навчально-виховного комплексу Рівненської області.

Николин Микола, кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри Тернопільського інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль.

Огірко Олег, доктор філософії, кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри філософії та політології Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м. Львів.

Саннікова Тетяна, кандидат педагогічних наук, старший викладач Одеського інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Одеса.

Сіданіч Ірина, кандидат педагогічних наук, доцент Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філософії з педагогіки, м. Київ.

Сохань Галина, кандидат філологічних наук, доцент кафедри культурологічної освіти Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Львів.

Федик Михайло, магістр богослов'я, викладач Буковинського православного університету ім. Євгена Гакмана, м. Чернівці.

Филипчук Світлана, кандидат історичних наук, доцент кафедри релігієзнавства Національного університету, м. Острог.

Цюпа Луїза, директор Катехитично-педагогічного інституту Українського Католицького університету, викладач кафедри соціальної педагогіки.

З метою формування у дітей та молоді високоморальних якостей, патріотичної та громадянської свідомості, ціннісних орієнтирів, які ведуть людину шляхом пізнання Істини, Добра, Краси, зважається необхідним вивчення предметів духовно-морального спрямування, складовою яких є спеціальний курс «Основи християнської етики».

Курс «Основи християнської етики» є дисципліною християнсько-світоглядного, культурного та освітньо-виховного спрямування, який вибудовується як фундамент буттєвих цінностей сучасної людини. Він не є вченням віри, не включає релігійних обрядів, не ставить за мету залучення до певної конфесії. Викладання предмету передбачає виховання в учнів поваги до свободи совісті, релігійних та світоглядних переконань інших людей; здатності до співжиття в полікультурному та поліконфесійному українському суспільстві.

Метою курсу «Основи християнської етики» є формування в учнів християнських моральних чеснот. У процесі досягнення мети передбачається реалізація таких завдань:

- ознайомлення учнів із основами християнської моралі як фундаменту загальнолюдських цінностей;
- ознайомлення учнів із християнськими моральними цінностями: істини, благочестя, добра, любові, краси, гідності, обов'язку, совісті, честі;

- формування свідомої та відповідальної особистості учня на основі християнських духовних, моральних та культурних цінностей;

- створення належних морально-етичних умов для самопізнання, самореалізації.

Основою курсу «Основи християнської етики» є Біблія та інші християнські джерела, які не суперечать Святому Письму.

Програма побудована за **лінійно-концентричним принципом** який включає в себе такі складові:

- світоглядну, що сприяє цілісному світосприйманню, визначенню вихованцем власної добротворчої життєвої позиції;

- історико-культурологічну, що спирається на високі зразки християнської духовної культури та традиції;

- науково-пізнавальну, яка розширює шкільний навчальний матеріал в етично-естетичному просторі.

Програма курсу «Основи християнської етики», починаючи від 1 класу, має такий змістовно-тематичний поділ:

1-й клас. Хочу пізнавати світ.

Розділ 1. Хочу пізнавати дивосвіт.

Розділ 2. Пізнаю себе.

Розділ 3. Хочу пізнавати Бога.

2-й клас. Живу й навчаюсь у родині.

Розділ 1. Моя сім'я і родина.

Розділ 2. Мій рід і народ.

3-й клас. Прагну робити добро.

Розділ 1. З радістю творимо добро.

Розділ 2. Життєвий дороговказ.

Розділ 3. Шляхом добра.

4-й клас. Навчаємося мудрості.

Розділ 1. Уроки доброти.

Розділ 2. Уроки справедливості.

Розділ 3. Навчаємося виправляти життєві помилки.

Розділ 4. Уроки працелюбності.

Розділ 5. Уроки Божої мудрості.

5-й клас. Світ Біблії.

Розділ 1. Що вчить Біблія про людину, добро і зло.

Розділ 2. Які моральні цінності вміщені в Святому Письмі.

Розділ 3. Значення приходу на землю Ісуса Христа.

6-й клас. Притчі Ісуса Христа.

Розділ 1. Новий Завіт – джерело християнської моралі.

Розділ 2. Слово Боже виховує нас.

Розділ 3. Етика людських взаємин у світлі Христового вчення.

Розділ 4. Основи морального життя.

7-й клас. Ісус Христос – ідеал для наслідування.

Розділ 1. Морально-етичні цінності християнства.

Розділ 2. Християнські орієнтири людського життя.

Розділ 3. Історичні витоки та розвиток християнства в Україні.

8-й клас. Божі заповіді – моральний дороговказ для людини.

Розділ 1. Життєві дороговкази християнина.

Розділ 2. Моральні настанови у взаєминах людини з Богом.

Розділ 3. Моральні підвалини заповідей щодо пошани ближнього.

Розділ 4. Моральні настанови у виборі життєвого шляху.

9-й клас. Морально-етичні цінності молоді.

Розділ 1. Християнський життєвий вибір людини.

Розділ 2. Моральні цінності у виборі професії.

Розділ 3. Людина у суспільстві.

Розділ 4. Молодь і християнська культура.

10-й клас. Етика подружнього життя.

Розділ 1. Морально-етичні основи християнської сім'ї.

Розділ 2. Християнське покликання чоловіка і жінки.

Розділ 3. Моральні підвалини життя християнської родини.

Розділ 4. Сім'я у цивілізаційному вимірі.

11-й клас. Основи християнського світогляду і моралі.

Розділ 1. Суть християнського світогляду.

Розділ 2. Морально-етичний зміст блаженств.

Розділ 3. Християнські моральні чесноти.

Розділ 4. Християнство у релігійному просторі світу.

Методологічною основою процесу навчання основ християнської етики є система наукових підходів, принципів, форм і методів, які допомагають належно реалізувати мету та завдання навчання. Ці наукові підходи, принципи, форми і методи перебувають у тісному діалектичному зв'язку. Так, підходи конкретизуються у принципах, принципи реалізуються у певних формах через відповідні методи.

Найголовнішими з підходів у навчанні основ християнської етики є:

– аксіологічний,

- соціокультурний,
- культурологічний,
- особистісний,
- діяльнісний,
- комунікативний,
- системний,
- компетентісний,
- синергетичний.

Аксіологічний підхід до навчання основ християнської етики передбачає джерелом християнських моральних цінностей десять Заповідей, дві Заповіді любові, Нагірну проповідь Ісуса Христа «золоте правило християнської етики», моральне вчення книг Старого і Нового Заповіту, послання святих апостолів, пояснення моральних цінностей у працях Отців Церкви, а також живий досвід Церкви.

За аксіологічного підходу людина розглядається як найвище творіння Боже, а такі моральні цінності, як любов, радість, мир, довготерпіння, доброта, милосердя, лагідність, стриманість, гідність, обов'язок, совість, честь є важливими цінностями, зміст яких розкривається учням.

Культурологічний та соціокультурний підходи, у свою чергу, мають на меті, з одного боку, сприймати учня як спадкоємця і носія вітчизняної та світової культури, яка має глибоке християнське коріння, а з іншого, – готувати школяра до життя у сім'ї, громаді, а також у сучасному суспільстві, якому притаманне як посилення національної самоідентифікації українців, так і розширення глобалізаційних процесів.

Особистісний підхід передбачає сприйняття кожного школяра як унікальну особистість, творіння Боже, якаюж має реалізувати задум Творця, а також передбачає усвідомлення, сприйняття і взаємодію учителя з учнем як суб'єктів навчання.

Діяльнісний підхід має на меті таку побудову процесу навчання основ християнської етики, яка б активізувала навчальні зусилля школяра через ігрову, навчальну та комунікативну діяльність через виконання практичних завдань-проектів тощо.

Комунікативний підхід у процесі навчання передбачає організацію комунікативної взаємодії між учителем та учнями на уроці, в позаурочний та позанавчальний час на основі християнських моральних цінностей.

Системний підхід орієнтує на організацію навчально-виховного процесу з основ християнської етики як цілеспрямованої творчої діяльності його суб'єктів: учнів, сім'ї та школи в рамках класної, позакласної та позашкільної роботи. Він вимагає розгляду системотвірних зв'язків мети, завдань, змісту, форм, методів та засобів навчання не ізольовано, а у взаємодії компонентів педагогічного процесу, що дозволяє виявляти загальні системні властивості та якісні характеристики.

Компетентнісний підхід передбачає аксіологічну, мотиваційну, рефлексивну, когнітивну, операційно-технологічну та інші складові результатів навчання основ християнської етики, що відображають набуття не лише знань, навичок і вмінь, а й досвіду емоційно-ціннісного ставлення до себе, батьків, інших людей, оточуючого світу з погляду Біблії. Компетентність у сфері пізнавальної, комунікативної, ігрової, практичної діяльності школярів, засвоєння християнських моральних цінностей, способів набуття знань, користування різними джерелами інформації є основою компетентності в інших сферах: у сімейній, громадянській, соціально-трудовій, культурно-естетичній, сфері дозвілля та ін. Ключова компетентність учня по суті є інтегративною, тому що її джерелом є різні сфери культури: духовна, етична, соціальна, інформаційна, екологічна тощо.

Синергетичний підхід має провідним принципом самоорганізацію, саморозвиток особистості на основі взаємодії людини з зовнішнім середовищем, що призводить до змін, виникнення нових якостей тощо. Синергетика божественного й людського визначає специфіку навчання основ християнської етики, оскільки не є плодом людського розуму, а присутня у Святому Письмі, працях Отців Церкви та інших працях релігійно-філософського змісту.

Основними **загальнодидактичними принципами**, на яких ґрунтується процес навчання основ християнської етики, є принципи:

- доступності та зрозумілості навчання;
- свідомості й активності учнів;
- наочності викладання;
- науковості;
- систематичності та послідовності;
- міцності знань, умінь і навичок;
- зв'язку навчання з життям;
- індивідуального підходу до учнів;

– емоційності навчання.

Принцип доступності та зрозумілості навчання виявляється у дозуванні навчального матеріалу на уроці та при виконанні домашніх завдань, у компенсуванні складнощів змісту викладацькою майстерністю вчителя, відповідною подачею у підручнику, залежить від дотримання послідовності: від простого матеріалу – до складного.

Принцип свідомості й активності учнів виходить із того, що позитивний результат навчальної діяльності з християнської етики визначається активністю школяра. Передбачає широке використання методів, які сприяють успішному засвоєнню християнських моральних цінностей. Активне й свідоме засвоєння етичних знань, формування навичок і розвиток умінь неможливе без використання різноманітних розумових операцій (порівняння і зіставлення, аналізу і синтезу, індукції і дедукції, аналогії тощо), без з'ясування взаємозв'язків і взаємообумовленості у вивченому матеріалі, правильного формулювання думки при усному мовленні.

Принцип наочності навчання передбачає навчання основ християнської етики на основі сприймання конкретних предметів і явищ дійсності або їхніх зображень. Використовуються різні види наочності: натуральна (рослини, тварини, зоряне небо, явища природи), образна (образи, ікони, картини, репродукції, таблиці, моделі, муляжі), символічна (географічні карти, схеми), аудіо- (музичні твори, аудіофрагменти Біблії, пісні духовно-морального змісту) та відеопродукція (екранізація біблійних сюжетів, документально-публіцистичні фільми). Наочність допомагає виявити зв'язок між теоретичними знаннями і практикою, полегшує процес засвоєння знань, розвиває мотиваційну сферу учнів, подає об'єкт у розмаїтті його виявів і зв'язків.

Вчителеві основ християнської етики слід уникати використання наочності, що висвітлює Творця, людину, процес взаємозв'язків людини з Богом, людини з людиною або людини з оточуючим середовищем невідповідно (карикатурно, образливо).

Принцип науковості має за мету використовувати наукові знання з галузей фізики, хімії, астрономії, біології, історії, археології тощо для підтвердження біблійних істин та базується на досягненнях психолого-педагогічної, історико-культурологічної та теолого-філософської наук.

Принцип систематичності та послідовності досягається послідовним викладом навчального матеріалу, виокремленням основного, логічним переходом від попереднього до нового матеріа-

лу, внаслідок чого учні усвідомлюють структуру етичних знань, з'ясовують логічні зв'язки між структурними частинами навчального предмету. Дотримання цього принципу у процесі викладання основ християнської етики забезпечує системність набуття знань, мислення, поведінкових проявів.

Принцип міцності знань, умінь і навичок передбачає формування відповідної поведінки у щоденному житті на основі набутих етичних знань, умінь і навичок. З цією метою використовується повторення навчального матеріалу за структурними смисловими частинами; запам'ятовування нового матеріалу в поєднанні з пройденим раніше; активізація мислення учнів під час повторення (запитання, порівняння, аналіз, синтез, класифікація, узагальнення); групування матеріалу з метою його систематизації; узагальнення на основних ідеях; використання різноманітних вправ і методик, форм і підходів, самостійної роботи як творчого застосування знань; нове трактування раніше засвоєних знань.

Принцип зв'язку навчання з життям полягає в тому, що виховна діяльність з основ християнської етики орієнтує учнів на те, що вони покликані жити й діяти за християнськими духовно-моральними принципами.

Принцип індивідуального підходу до учнів означає врахування рівня розумового розвитку, релігійного та духовно-морального досвіду, волевого розвитку, ставлення до навчання, набуття знань та умінь, працездатності, пізнавальної та практичної самостійності учнів, особливостей їхніх пізнавальних інтересів.

Принцип емоційності навчання реалізується в образному викладі матеріалу з основ християнської етики, в мові вчителя, його ставленні до учнів, зовнішньому вигляді, в цікавих прикладах, застосуванні наочності й технічних засобів навчання, у створенні в учнів почуття спокою й радості від пізнання Бога та Його моральних настанов.

Поряд із дидактичними принципами навчання використовуються **педагогічні принципи виховання**:

- цілеспрямованість виховання;
- зв'язок виховання з життям;
- єдність свідомості та поведінки у вихованні;
- виховання у праці;
- принцип комплексності у вихованні;
- виховання особистості в колективі;

- поєднання педагогічного керівництва з ініціативою та самодіяльністю учнів;
- поєднання поваги до особистості вихованця з розумною до нього вимогливістю;
- індивідуальний підхід до учнів у вихованні;
- природовідповідність;
- культуровідповідність;
- гуманістичність;
- принцип системності, послідовності й наступності у вихованні;
- єдність педагогічних вимог сім'ї, школи та громадськості;
- народність;
- демократизм;
- національне самоусвідомлення.

Принцип цілеспрямованості виховання передбачає спрямування виховної роботи з основ християнської етики на досягнення основної мети виховання – високодуховної й моральної особистості, підготовки її до свідомої й активної трудової діяльності. Цей принцип реалізується за умови підпорядкованості виховної роботи з основ християнської етики загальній меті, усвідомлення цієї мети вихователями й вихованцями, недопущення стихійності у вихованні, наявності перспективи, проектування рівня вихованості особистості відповідно до запланованої мети.

Принцип зв'язку виховання з життям полягає в створенні в учнів глибокої переконаності жити за християнськими духовно-моральними принципами в сім'ї, громаді, суспільстві. Реалізація цього принципу передбачає систематичне ознайомлення учнів із громадсько-політичною ситуацією в суспільстві та залучення їх до посильної участі у громадській роботі. Прилучаючись до активного життя, школярі засвоюють досвід старших поколінь, можуть здійснювати добротинну діяльність. Завдяки цьому в них формується психологічна, моральна та практична готовність до самостійного суспільного життя й діяльності.

Принцип єдності свідомості та поведінки у вихованні у процесі навчання основ християнської етики базується на твердженні, що поведінка людини – це її свідомість у дії. Таке виховання – складний і суперечливий процес, тому необхідне оптимальне співвідношення методів формування свідомості та суспільної поведінки, запобігання відхиленням у них, вироблення в учнів готовності протистояти будь-яким негативним впливам.

Принцип виховання у праці базується на ідеї, що формування духовно-моральної особистості на християнських цінностях безпосередньо залежить від її особистої діяльності. Реалізація принципу виховання у праці можлива за умови усвідомлення учнями, що праця – важливе джерело задоволення матеріальних і духовних потреб, чинник усебічного розвитку особистості. Передбачається залучення учнів до взаємодопомоги, добродійної діяльності, практичної участі у житті класу, школи, громади, допомоги літнім людям.

Принцип комплексності у вихованні на християнських моральних цінностях ґрунтується на діалектичній взаємозалежності педагогічних явищ і процесів. Втілення його в життя передбачає: єдність мети, завдань і змісту духовно-морального виховання; єдність форм, методів і прийомів виховання; єдність виховних впливів школи, сім'ї, громадськості, засобів масової інформації; врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів; єдність виховання і самовиховання; постійне вивчення рівня вихованості учня й корегування виховної роботи.

Принцип виховання особистості у колективі зумовлений об'єктивними закономірностями духовно-морального розвитку дитини й відповідає суті суспільства. Його реалізація передбачає: усвідомлення учнями колективу як засобу виховання; згуртованість колективу та авторитет його думки; участь учнів у самоврядуванні, що сприяє розвитку самостійності, самодіяльності, ініціативи та ін. Виховна цінність колективу полягає в тому, що між його членами виникають найрізноманітніші міжособистісні стосунки, а також взаємної відповідальності й залежності, організаторів і виконавців тощо.

Принцип поєднання педагогічного керівництва з ініціативою та самодіяльністю учнів у процесі духовно-морального виховання полягає в тому, що педагогічне керівництво зумовлюється відсутністю в учнів належного життєвого досвіду; виховання творчої високодуховної й високоморальної особистості можливе за належних умов для вияву самостійності й творчості, коли схвалюються ініціатива та самодіяльність. Цей принцип передбачає безпосередню участь учнів у плануванні своїх громадських справ, контроль за їх виконанням, оцінку досягнутих результатів.

Принцип поєднання поваги до особистості вихованця з розумною вимогливістю до нього під час засвоєння християнських моральних цінностей включає єдність вимог до вихованців із боку

батьків та педагогів у процесі навчання. Його втілення в життя ускладнюється тим, що серед учнів нерідко є діти з різним релігійним та суспільним досвідом, різним духовно-моральним рівнем. Педагог повинен бути терплячим до всіх дітей без винятку, поважати їхню людську гідність та застосовувати виховний потенціал розумної вимогливості, що випливає з потреб виховного процесу, із завдань духовно-морального розвитку особистості.

Принцип індивідуального підходу до учнів у духовно-моральному вихованні є важливою вимогою до організації виховного процесу й однією з умов підвищення його ефективності, оскільки торкається внутрішніх духовних сторін особистості вихованця та враховує вікові та індивідуальні особливості учнів, рівень їх моральної свідомості і досвід моральної поведінки, конфесійну приналежність та рівень релігійності. Індивідуальний підхід потрібно застосовувати до кожного вихованця, а не лише до тих, хто вирізняється незвичною поведінкою.

Принцип системності, послідовності й наступності у вихованні передбачає підбір змісту й методики виховної роботи з християнської етики залежно від віку та рівня розвитку учнів. З віком змінюється педагогічне керівництво дитячим колективом, що виявляється у наданні йому більшої самостійності в усіх аспектах його діяльності, зростають вимоги вихователів. Важливо прогнозувати можливі наслідки заходів духовно-морального впливу на школяра.

Принцип єдності педагогічних вимог сім'ї, школи та громадськості у процесі духовно-морального виховання передбачає охоплення всіх сторін навчально-виховної роботи сім'ї, школи, всіх форм діяльності учнівського та педагогічного колективів, громадських та благодійних організацій, виявляється у змісті, формах навчання та виховання, у правилах поведінки школярів, у стилі життя школи, її традиціях. Така єдність є однією з умов оптимізації виховного процесу з християнської етики, що вирізняється наданням сім'ї, громадськості та іншим суспільним інститутам основ духовно-етичних та психолого-педагогічних знань, передового досвіду духовно-морального виховання, підвищенням етичної та педагогічної культури батьків, вихованням толерантного ставлення до інших конфесій.

Принцип народності має на меті національну спрямованість духовно-морального виховання, досконале оволодіння рідною мовою, формування національної свідомості, любові до рідної землі та народу; прищеплення шанобливого ставлення до культури,

спадщини, народних традицій і звичаїв, релігій, вірувань усіх народів, що населяють Україну і світ.

Принцип природовідповідності базується на врахуванні багатогранної й цілісної природи людини, вікових та індивідуальних особливостей дітей, їх духовних, анатомічних, фізіологічних, психологічних, національних, релігійних та регіональних особливостей.

Принцип культуровідповідності ґрунтується на органічному зв'язку з історією народу, його мовою, релігією, культурними традиціями, з народним мистецтвом, на забезпеченні духовної єдності поколінь.

Принцип гуманістичності передбачає створення умов для формування духовно-моральних якостей і здібностей дитини, джерел її життєвих сил; гуманізацію взаємин вихователя й вихованців; сприйняття виховання як центру навчально-виховного процесу, повагу до особистості, розуміння її запитів, інтересів, гідності, довіри до неї; виховання гуманної особистості; розуміння принципової відмінності між християнським і світським гуманізмом і місця людини в цих ціннісних системах.

Принцип демократизму має на меті усунення авторитарного стилю виховання, сприйняття особистості вихованця як вищої соціальної цінності, визнання права школяра на свободу, на розвиток здібностей і вияв індивідуальності, передбачає глибоке усвідомлення зв'язку між ідеалами свободи, правами людини та громадянською відповідальністю.

Принцип національного самоусвідомлення вимагає наповнення виховання національним змістом, що передбачає формування самосвідомості громадянина. Він полягає у забезпеченні можливості всім дітям навчатися у рідній школі, вихованні національної гідності, національної свідомості, почуття належності до народу, у відтворенні в дітях менталітету народу, увічненні специфічних національних елементів, вихованні дітей носіями національної культури.

Крім загальнодидактичних принципів, у процесі навчання основ християнської етики використовуються **спеціальні принципи**:

- теоцентризму;
- міжконфесійності;
- біблійної основи навчання;
- добровільності у виборі предмету;
- толерантності до віросповідання інших людей.

Принцип теоцентризму означає, що джерелом духовно-моральних цінностей є Бог. Ці цінності є об'єктивними, вічними й незмінними, переданими людям Богом через Біблію. Богочоловік Ісус Христос виконав і доповнив ці моральні принципи, завдяки чому вони називаються християнськими.

Принцип біблійної основи навчання передбачає основою навчання християнські моральні цінності Біблії, які є спільними для всіх християнських конфесій.

Принцип міжконфесійності скерує учителя й учня до вивчення християнських моральних цінностей. Не допускається пропаганда окремої конфесії та приниження іншої.

Принцип толерантності до релігійних відмінностей і особливостей передбачає шанобливе й терпляче ставлення до представників різних конфесій, а також до атеїстів та людей із відмінними переконаннями.

Принцип добровільності полягає у добровільному виборі предмету батьками та учнями, й закріплюється написанням відповідної заяви.

Сукупність цих принципів забезпечує успішне визначення завдань, підбір змісту, методів, засобів і форм виховання. Єдність принципів виховання потребує від педагога вміння використовувати їх у взаємозв'язку з урахуванням конкретних можливостей і умов.

Принципи навчання й виховання реалізуються у певних **формах навчання і виховання**.

Основними формами навчальної діяльності на уроках християнської етики є фронтальна, індивідуальна, парна, групова.

Фронтальна форма роботи передбачає навчальну діяльність учителя з усім класом.

Індивідуальна форма роботи має на меті виконання завдання окремим учнем.

Парна робота передбачає навчальну взаємодію двох учнів, переважно тих, що сидять за однією партою.

Групова робота передбачає поділ класу на невеликі групи по 4–5 осіб для виконання групових завдань.

Форми навчально-виховної роботи на уроках із християнської етики втілюються у практику навчання й виховання з допомогою відповідних методів.

До основних **методів навчання** на уроках із основ християнської етики належать словесні та наочні методи: пояснення, роз-

повідь, бесіда, дискусія, робота з підручником, дидактична гра, демонстрування та ілюстрування, самостійне спостереження.

Варто окремо зупинитися на розгляді **словесних методів навчання**. Так, метод пояснення на уроці християнської етики має на меті аналіз, тлумачення й доведення різних положень навчального матеріалу морально-етичного характеру шляхом розкриття причинно-наслідкових та інших зв'язків і закономірностей. Цей метод поєднується з описом, бесідою, демонстрацією; пояснення здійснюється на основі принципу доступності на відповідному емоційному й динамічному рівнях.

Метод розповіді у процесі засвоєння християнських моральних цінностей передбачає виклад учителем або учнем біблійного, художнього або іншого матеріалу морально-повчального змісту. Для розповіді характерна яскравість характеристик, наявність фактів, явищ, конкретність, емоційність, динамічність.

Метод бесіди на уроці християнської етики – це форма спілкування, у процесі якої учитель, спираючись на наявні в учнів знання й досвід, користуючись запитаннями, підводить учнів до засвоєння нових етичних знань, повторення й перевірки навчального матеріалу, до певних висновків; до бесіди можуть залучатися увесь клас, група або окремі учні.

Метод дискусії передбачає обговорення дискусійного питання. Дискусія потребує: попередньої підготовки з боку вчителя (постановка проблеми, підготовка учасників дискусії, організація дискусії, контроль за ходом і підведення підсумків); підготовки учнів (ознайомлення з дискусійною проблемою; підбір аргументів і доказів; часові та змістовні обмеження виступів – регламент тощо).

Робота з підручником на уроці християнської етики – це організація самостійної роботи учнів із текстом Біблії, підручником, що дає їм змогу глибоко осмислити навчальний матеріал, закріпити його, проявити самостійність у навчанні.

Узагальнююче повторення потребує відповідних форм самостійної роботи учнів із підручником із основ християнської етики: повторення важливих частин і розділів підручника; осмислення його узагальнюючих розділів; підготовка відповідей за основними питаннями пройденого матеріалу; складання порівняльних характеристик та схем; підготовка доповідей, рефератів.

Слід також розглянути й **наочні методи навчання**. **Демонстрування** на уроках християнської етики має на меті показ наочних

об'єктів – реальних предметів або їх зображень. Ефективність залежить від правильного вибору об'єктів демонстрації, а також від уміння вчителя поєднати смислове пояснення з демонстрацією наочного об'єкта; предмет демонстрування та ілюстрування має відповідати певним естетичним вимогам, відповідно до теми й мети уроку.

Ілюстрування – оснащення ілюстраціями наочності, використання ілюстрованої Біблії, плакатів, репродукцій, рисунків на дошці, картин, образів та ін.

Самостійне спостереження передбачає рефлексивне сприймання явищ дійсності. «Ніщо не може бути важливішим у житті, як уміти бачити предмет з усіх боків і серед тих відносин, в які він поставлений», – зазначав К. Ушинський.

Методи виховання на уроках із основ християнської етики:

- переконання;
- привчання і вправи;
- заохочення;
- обговорення прикладів зі Святого Письма;
- наведення позитивних прикладів із життя;
- відвідування місць релігійного поклоніння (храмів, костелів, домів молитви тощо), музеїв;
- перегляд кіно- та відеофільмів, репродукцій картин на біблійну тематику;
- прослуховування духовної музики;
- постановка театралізованих вистав;
- підготовка до державних релігійних свят;
- використання рольових ігор;
- організація свят і виставок;
- підготовка творчих доробків учнів тощо.

Що ж до аналізу методів, спрямованих на духовно-моральне виховання, то метод **привчання і вправ** передбачає продуману організацію життя учнів, їх залучення до дотримання норм і правил із метою формування звичних етичних норм поведінки.

Важливим моментом привчання до духовних цінностей є формування у школярів позитивного ставлення до певної форми поведінки, якого досягають наочністю, образністю, емоційним ставленням учителя. Метод привчання може варіюватися залежно від віку та умов виховання. Не завжди доцільно відкрито ставити перед учнями завдання оволодіти якимось способом поведінки. Вихователь може дати учневі певне доручення (допомогти іншому,

попросити пробачення за образу), під час виконання якого виховець оволодіває необхідними нормами поведінки.

Важливе місце у вихованні займають вправи. Вони тісно пов'язані з привчанням. У навчальній роботі вправи використовують, щоб сформувати в учнів навички й розвинути вміння. У деяких випадках вправи у вихованні виконують ту саму роль.

Роль прикладу у духовно-моральному вихованні дітей виконує щоденна поведінка дорослих, що ґрунтується на схильності дітей до наслідування за відсутності достатніх знань, переконань і життєвого досвіду. Сила впливу прикладу полягає і в тому, що докוליшні не нав'язують дітям своїх поглядів, учинків, а діти самі помічають їх. Виховний вплив прикладу пов'язаний не тільки з тим, що учні спостерігають у житті, вивчають, а й із умілою організацією їхньої різноманітної діяльності.

Гра для дитини має те ж саме значення, що й для дорослого – діяльність та робота. Важливою умовою впливу гри на вихованців є активна участь самих дітей не тільки в проведенні ігор, а й у їх створенні. Не слід применшувати й ролі педагога в організації гри. Педагог завжди має усвідомлювати собі мету гри, яку він провадить, і прямувати до цієї мети.

Доручення у процесі навчання основ християнської етики виконують функцію залучення дітей у різноманітну діяльність колективу. За характером доручення можуть бути епізодичними й постійними, вони забезпечують набуття дітьми досвіду виконання громадських та благодійних обов'язків. Важливе значення має і створення позитивного ставлення до доручення за умови врахування вікових та індивідуальних особливостей (інтересів, нахилів) учня.

Окремо слід проаналізувати й **методи заохочення**, які є регулятором дій, які здійснюються основними методами виховання. До заохочень вдаються, коли треба посилити позитивні мотиви. Відзначаючи успіхи у діяльності й поведінці дітей, вихователі, колектив учнів виховують у них прагнення зробити ще більше. Тому форми заохочення мають бути максимально динамічними.

Одним із основних форм і методів заохочення учнів на уроках християнської етики є оцінювання. Об'єктом **оцінювання** є отримані учнями на уроці християнської етики знання. Для оцінювання учнів учителем використовуються оцінювальні твердження та порочний бал за встановленою 12-бальною системою. У школах, де

предмет «Основи християнська етика» є факультативом, використовуються оцінки «зараховано», «незараховано».

Викладання основ християнської етики передбачає використання відповідних **засобів навчання**, які групуються в комплект для вчителя та комплект для учня.

Комплект для вчителя з основ християнської етики складається з програми, книги для вчителя, посібника для позакласної роботи, відеофонограм, фланелеграфа, аудіо-диска.

Комплект для учня включає підручник, хрестоматію, зошит для учня, аудіо-диск.

При укладанні програми використані такі матеріали:

1. Андрушко В. Т., Огірко О. В. Релігієзнавство: Навчальний посібник. – Львів: НЛТУУ, ЛНУВМБТ, 2007. – 260 с.

2. Баршевський о.Тарас. Вступ до біблійних наук: конспект лекцій. – Львів: Свічадо. 2006. – 304 с.

3. Баршевський о.Тарас. Блаженства Добра Новина: конспект лекцій. – Львів, 1999.

4. Баршевський. о.Тарас. Євангельські притчі: конспект лекцій. – Львів, 2002.

5. Бендик М., Гнатів І., Огірко О. Християнська етика. – Львів, 1997.

6. Ващенко Г. Вибрані педагогічні твори. – Дрогобич, 1997.

7. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава, 1993.

8. Ващенко Г. Загальні методи навчання. – К., 1997.

9. Вихрущ А., Карагодін В., Кухарський В., Николин М. Християнська етика. 7 клас. – Тернопіль, 2000.

10. Вишневський О. Сучасне українське виховання. – Львів, 1996.

11. Влад М.В. Християнська етика. 1 клас: Навчальний посібник. Посібник для вчителів. – Чернівці: Місто, 2008. – 140 с.

12. Влад М.В. Християнська етика. 10 клас: Навчальний посібник. Посібник для вчителів / учнів. – Чернівці: Місто, 2008. – 140 с.

13. Влад М.В. Християнська етика. 11 клас: Навчальний посібник. Посібник для вчителів/учнів. – Чернівці: Місто, 2008. – 140 с.

14. Влад М.В. Християнська етика. 1-7 класи. – Чернівці, 2008.

15. Влад М.В. Християнська етика. 2 клас: Навчальний посібник. Посібник для вчителів. – Чернівці: Місто, 2008. – 140 с.

16. Влад М.В. Християнська етика. 3 клас: Навчальний посібник. Посібник для вчителів. – Чернівці: Місто, 2008. – 140 с.

17. Влад М.В. Християнська етика. 4 клас: Навчальний посібник. Посібник для вчителів / учнів. – Чернівці: Місто, 2008. – 140 с.
18. Влад М.В. Християнська етика. 5 клас: Навчальний посібник. Посібник для вчителів / учнів. – Чернівці: Місто, 2008. – 115 с.
19. Влад М.В. Християнська етика. 6 клас: Навчальний посібник. Посібник для вчителів / учнів. – Чернівці: Місто, 2008. – 135 с.
20. Влад М.В. Християнська етика. 7 клас: Навчальний посібник. Посібник для вчителів / учнів. – Чернівці: Місто, 2008. – 171 с.
21. Влад М.В. Християнська етика. 8 клас: Навчальний посібник. Посібник для вчителів / учнів. – Чернівці: Місто, 2008. – 140 с.
22. Влад М.В. Християнська етика. 9 клас: Навчальний посібник. Посібник для вчителів / учнів. – Чернівці: Місто, 2008. – 140 с.
23. Влад М.В. Християнська етика. Вступне слово до предмету: Навчальний посібник. Посібник для вчителя. – Чернівці: Місто, 2008. – 161 с.
24. Влад М.В. Християнська етика. Зошит для учня. 1 клас: Навчальний посібник. – Чернівці: Місто, 2008. – 87 с.
25. Влад М.В. Християнська етика. Зошит для учня. 2 клас: Навчальний посібник. – Чернівці: Місто, 2008. – 75 с.
26. Влад М.В. Християнська етика. Зошит для учня. 3 клас: Навчальний посібник. – Чернівці: Місто, 2008. – 92 с.
27. Гудінг Д., Леннокс Дж. Людина та її світогляд. – К., 2007. – Т. 1–3.
28. Дітріх фон Гільдебрант. Етика. – Львів, УКУ, 2002.
29. Добош Галина. Основи християнської етики. Робочий зошит. 5 клас. – Львів: Світ, 2009.
30. Добош Галина. Робочий зошит з християнської етики для учня 2-го класу «Дивосвіт». – Львів, Свічадо, 2007.
31. Добош Галина. Хочу пізнавати. Уроки християнської етики у 1-му класі. – Львів, Свічадо, 2005.
32. Добош Г. Основи християнської моралі. Методичні матеріали для 6-го класу., Черняк М., Ступець Л. – Львів: Свічадо, 2006. – 80 с.
33. Добош Галина. Хочу пізнавати. Робочий зошит з християнської етики для учня 1-го класу. – Львів: Свічадо, 2004.
34. Добош Галина. Родина. Рід. Народ. Робочий зошит з християнської етики для учня третього класу. – Львів: Свічадо, 2007.
35. Жуковський В.М. та ін. Основи християнської етики. 5 клас. Навч. посібник. – К., 2007.

36. Жуковський В.М., Лахман Н.М., Саннікова Т.В. та ін. Основи християнської етики. 5 клас: Навчальний посібник. – К.: Літера ЛТД, 2008. – 224 с.

37. Жуковський В.М., Николин М.М., Филипчук С.В. Основи християнської етики. Експ. посібник для 6 класу ЗОНЗ. – Острог, 2007.

38. Жуковський В.М., Петровський В.В., Макогнюк С.В. Музика і спів на уроках християнської етики. Навчально-методичний посібник для учнів 5-6 класів. – Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2009. – 174 с.

39. Калашник А.К., Огірко О.В. Програма предмета «Християнська етика» (1-12 класи). – Львів, 2003.

40. Кияк С. Християнська етика. – Івано-Франківськ, 1997.

41. Кізілова Г. Християнська етика: 5 клас: Робочий зошит. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006.

42. Кізілова Г. Християнська етика: 6 клас: Робочий зошит. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007.

43. Кучма Л. Зошит з християнської етики: 1-й клас. – Тернопіль: Мандрівець, 2006.

44. Кучма Л. Зошит з християнської етики: 2-й клас. – Тернопіль: Мандрівець, 2003, 2008.

45. Кучма Л. Зошит з християнської етики: 3-й клас. – Тернопіль: Мандрівець, 2003, 2008.

46. Кучма Л. Зошит з християнської етики: 4-й клас. – Тернопіль: Мандрівець, 2003, 2008.

47. Кучма Л., Логіна О. Зошит з християнської етики: 5 клас. – Тернопіль: Мальва-ОСО, 2008.

48. Кучма Л., Герман Г. Зошит з християнської етики: 6-й клас. – Тернопіль: Мандрівець, 2007.

49. Методичні матеріали з християнської етики для вчителя (2 клас). – Львів, Свічадо, 2005.

50. Николин М. Християнська етика: Навчальний посібник для 5 класу. – Тернопіль: Мандрівець, 2005, 2007.

51. Николин М. Християнська етика: Навчальний посібник для 6 класу. – Тернопіль: Мандрівець, 2006, 2008.

52. Николин М. Християнська етика: Навчальний посібник для 7 класу. – Тернопіль: Мандрівець, 2008.

53. Николин М. Християнська етика: Навчальний посібник для 8 класу. – Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2010.

54. Огірко О. Християнська етика. 8 клас. – Львів, 1999.

55. Огірко О.В. Людина у світі. Християнська етика. 9 кл. – Львів, 2002.
56. Огірко О.В. Морально-етичні цінності християнства // Духовний вибір українського народу. Навчально-методичний посібник. – НУ «Острозька академія». – Острог, 2008. – С. 129–136.
57. Огірко О.В. Християнська етика для всіх: Словник християнсько-етичних термінів. – Львів: Львівський нац. ун-т ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, 2009. – 272 с.
58. Огірко О.В. Християнська етика: Навчальний посібник: 8 клас. – Львів: Свічадо, 2007. – 104 с.
59. Основи християнської етики. 5 клас. Підручник / Жуковський В.М., Лахман Н.М., Саннікова Т.В., Филипчук С.В., Гаврисюк О.Я., Николин М.М. – К.: Літера ЛТД, 2008. – 224 с.
60. Основи християнської етики. 5 клас. Хрестоматія / Ред. Жуковський В.М.; упорядник Мазур І.Є. – К.: Літера ЛТД, 2008. – 248 с.
61. Основи християнської етики. 6 клас. Підручник / Жуковський В.М., Лахман Н.М., Филипчук С.В., Николин М.М. – К.: Літера ЛТД, 2009. – 192 с.
62. Основи християнської етики. 6 клас. Хрестоматія / Ред. Жуковський В.М.; упорядник Мазур І.Є. – К.: Літера ЛТД, 2008. – 248 с.
63. Основи християнської етики. Зошит для учня. 6 клас // Жуковський В.М., Олішкевич К.В. – Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2008. – 71 с.
64. Пацерковська О. Конспекти уроків з християнської етики у 1-му класі. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008.
65. Пацерковська О. Конспекти уроків з християнської етики у 2-му класі. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009.
66. Пацерковська О. Робочий зошит з християнської етики для 1-го класу. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008.
67. Пацерковська О. Робочий зошит з християнської етики для 2-го класу. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009.
68. Принципи морального життя. – Львів, 1996.
69. Самолюк Г. Кращі конспекти уроків з «Основ християнської етики». – Х.-Тернопіль: Ранок, 2009.
70. Саннікова Т.В. Християнська етика. 5-6 класи. – Одеса, 2006.
71. Саннікова Т.В. Християнська етика: Навчальний посібник: 5-6 класи / Південноукр. держ. пед. ун-т імені К.Д.Ушинського. – Одеса: ПДПУ – СВД Черкасов, 2006. – 256с.
72. Свешников прот. Владислав. Очерки христианской этики. «Паломник». – М., 2000.

73. Святе Письмо Старого і Нового Заповіту.
74. Слободський С. Закон Божий. Підручник для сім'ї і школи. – К., 1987.
75. Сохань Галина. Основи християнської етики. 5-6 клас. – Львів: Світ, 2008. – 132 с.
76. Стефанюк С.К., Голянчук Р.М. Християнська педагогіка: плекання кращих людських чеснот / За заг. ред. Стефанюк С. К. – Харків: Кроссроуд, 2010. – Вип. 2. – 68 с.
77. Тхоржевська Т.Д. Православне виховання в історії педагогіки України: Монографія. – К., 2008.
78. Християнська етика і педагогіка: статті та уроки / За ред. Жуковського В.М. – Острог, 2001.
79. Шостек А. Бесіди з етики. – Львів, 1999.

Програмне забезпечення курсу «Біблійна історія та християнська етика» (1–11 класи)

Навчально-методичний **комплект** «Біблійна історія та християнська етика» (автори – І.Г. Ковровський, Л.А. Мартиненко, О.В. Ляшенко), м. Біла Церква, розроблений за рекомендацією Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів, укладений відповідно до Програми факультативного курсу для учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів «Біблійна історія та християнська етика» (Рекомендована Міністерством освіти і науки України (Лист 1/11-11629 від 21 грудня 2010 року).

Програма духовно-морального курсу для учнів 1–11 класів «Біблійна історія та християнська етика».

Авторський колектив:

Филип (Осадченко Р.А.), архієпископ Полтавський і Миргородський, доктор богослов'я, голова Місіонерського відділу при Священному Синоді Української Православної Церкви, ректор Полтавської Місіонерської Духовної семінарії (керівник проекту);

Ігор Ковровський, протоієрей, начальник Управління духовної освіти Білоцерківської єпархії УПЦ, вчитель-методист Кагарлицької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 ім. В.П. Дашенка Київської області, методист Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів;

Ковальчук І.П., психолог, голова НМЦ в ім'я святителя Димитрія Ростовського, викладач православної психології Полтавської Духовної Місіонерської семінарії, м. Комсомольськ;

Мартиненко Л.А., вчитель-методист Кагарлицької загально-освітньої школи І-ІІІ ступенів № 2 ім. В.П. Дашенка Київської області;

Філарет (Зверев), архімандрит, голова літургійно-богословської комісії при Священному Синоді УПЦ, проректор з науково-методичної роботи Полтавської Місіонерської Духовної семінарії, доктор богослов'я, магістр медицини;

Дроздовський О.М., директор ЗОШ І-ІІІ ступенів № 4, вчитель-методист, м. Біла Церква;

Рогова О.Г., методист кафедри філософії освіти Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Дніпропетровськ;

Андрій Симон, протоієрей, голова Полтавського обласного осередку Всеукраїнського Православного педагогічного товариства, м. Полтава;

Борис Кондрат, протоієрей, викладач місіології Полтавської Місіонерської Духовної семінарії, м. Комсомольськ,

Олександр Білокур, протоієрей, співробітник Місіонерського відділу при Священному Синоді УПЦ, м. Київ.

Навчальна програма «Біблійна історія та християнська етика» (1–11 класи) спрямована на формування і розвиток гармонійної особистості українського громадянина-патріота на засадах християнських духовних цінностей.

Нагальною потребою сьогодення є вирішення таких запитів, що постають перед шкільною освітою:

- формування ціннісної складової в структурі особистості громадянина України, позитивного мислення стосовно вирішення різних життєвих ситуацій (світоглядних, суспільних чи особистісних);
- цілеспрямований, а не хаотичний, розвиток здібностей і талантів молодой людини відповідно до їх реалізації на благо суспільства і близького оточення, сім'ї;
- свідомий вибір професії, сумлінне ставлення до своїх обов'язків, зважений вибір супутника життя і формування міцної сім'ї на засадах традиційних християнських сімейних цінностей українців тощо.

Мета, завдання та стратегії викладання курсу

Мета програми полягає у збагаченні дітей духовно-етичними знаннями, у відродженні життєстверджуючого мислення та набутті вчинкового досвіду на основі християнського віровчення, досвіду тисячолітньої традиції християнства в Україні.

Завдання курсу:

1. Вивчення змісту і розвиток уявлень про вічне вчення – Святе Письмо. Набуття історичного релігійного досвіду багатьох народів, які жили у вірі та предстоянні перед Богом.
2. Формування світогляду українського громадянина-патріота на тисячолітніх засадах відданості Богові, Вітчизні та своєму народові.
3. Розвиток духовно-моральної сфери особистості, релігійних почуттів та проявів духовно-моральної краси у повсякденні (вчинки милосердя та співчуття, гуманність, поступливість, ширість, правдивість, довіра до людей, альтруїзм тощо).
4. Зацікавлення молодого покоління вивченням історії рідного краю, особливо в аспектах духовного життя, релігійних традицій та вивчення досвіду вирішення різних ситуацій (превентивне виховання).
5. Моральний розвиток особистості на історичних прикладах Святого Письма та прикладах високого духовного життя історичних осіб (святі, подвижники, мученики за віру).
6. Продовження цілеспрямованого пізнання особистістю духовного світу через поєднання віри та розуму, релігійного пізнання внутрішнього світу людини через власний досвід переживань та вчинків.
7. Пробудження і виховання моральних почуттів, пов'язаних з релігійним світоглядом і релігійним життям особистості: почуття обов'язку в дотриманні Божих Заповідей, служіння Богу і людям та ін.
8. Виховання в учнів етичних і естетичних почуттів, пов'язаних з їхнім майбутнім життям як батьків, громадян нашої держави, християн.
9. Захист особистості вихованців від деструктивних систем впливу на їхню духовно-моральну і ціннісну сфери життя (превентивне виховання на засадах християнської моралі).

Основні принципи курсу

Методологічною основою курсу є такі аксіологічні принципи (що відповідають концепції національного виховання):

- принцип природовідповідності (полягає у врахуванні природи людини, вікових та індивідуальних особливостей, національних і регіональних особливостей);
- принцип культуровідповідності (органічний зв'язок з історією народу, традиціями, з народними ремеслами, промислами. Осо-

бистість формується через відтворення у власному житті безпосередньо привласненого досвіду попередніх поколінь, їхніх духовних і моральних надбань, побудови за цими зразками структури вирішення головних життєвих ситуацій тощо);

- теоцентричний принцип (таке розуміння світу, у якому джерелом і причиною всього виступає Бог);
- теогуманістичний принцип (як варіант синергетичного принципу, який лежить в основі християнського вчення про взаємодію людини і Бога, про Боголюдину Ісуса Христа як взірця досконалої Людини. Поняття синергія, яке розробляється наукою синергетики, набуває принципово нового значення);
- дитиноцентризм як варіант гуманістичного принципу.

Основні дидактичні принципи програми:

- науковості,
- доступності,
- наочності,
- інтегративності,
- системності.

Дотримуючись цих принципів, програма використовує надбання богословських християнських наук (християнська антропологія, моральне богослов'я, біблійна історія, бібліїстика, християнське мистецтво, українська християнська культура тощо), що вивчають людину, історію розвитку стосунків людини з Богом, тлумачення біблійних текстів, основи християнської етики, християнської культури, а також суспільних наук.

Основні принципи викладання курсу:

- принцип особистісної орієнтації (врахування неповторності психічних особливостей кожної дитини, наявність індивідуального підходу);
- принцип наступності (полягає у наступності в реалізації змісту і завдань навчальних курсів та орієнтацію на практичне втілення засвоєних духовно-етичних засад як мотивацій життєтворчої особистості);
- принцип соціальної відповідності (обумовлює необхідність узгодженості змісту та методів навчальних курсів з реальною соціальною ситуацією, в якій передбачається формування у школярів готовності до розв'язання життєвих проблем);

- принцип превентивності (означає надання знань для профілактики негативних проявів поведінки дітей та учнівської молоді, вироблення імунітету до негативних впливів соціального середовища, активне протистояння їм);
- принцип життєвої смислотворчої самодіяльності (передбачає процес становлення особистості як творця і проектувальника свого життя, який уміє приймати самостійні рішення і нести за них відповідальність, повноцінно жити й активно діяти у динамічних життєвих умовах, постійно самовдосконалюватися, адекватно і гнучко реагувати на соціальні зміни);
- принцип свободи совісті (обумовлює можливість вибору серед світських навчальних курсів такого, що найбільше відповідає світоглядним переконанням учнів та їх батьків).

Зміст та структура програми

Зміст програми складають три напрями:

1. Вивчення Біблії і розгляд прикладів із біблійної історії в аспектах етики вчинків, вирішень життєвих ситуацій та розвитку особистості віруючого, його ставлень до Бога і Божих настанов.

2. Вивчення основних засад християнської етики, які відображені в багатовіковій історії українського народу, його укладі життя, вирішенні ним основних життєвих ситуацій та на прикладах життя відомих подвижників благочестя і святих нашого краю.

3. Превентивне виховання на засадах християнської моралі, яке полягає у творчому вирішенні життєвих ситуацій, з якими діти і молодь зустрічаються в сучасному світі. Цей напрямок реалізується в ігрових ситуаціях, дискусіях, диспутах, екскурсіях та інших формах урочної та позаурочної діяльності.

В основу змісту курсу «Біблійна історія та християнська етика» покладено Святе Письмо Старого та Нового Заповітів, основні положення вчення Ісуса Христа та апостолів, канонічні першоджерела та свідчення авторитетів християнської церкви, художню літературну спадщину видатних українських та світових письменників, що містять зразки досвіду християнської культури тощо.

Міжпредметні зв'язки курсу простежуються безпосередньо у вивченні відповідних тем з курсу історії України, світової історії, української та світової літератури, у проведенні виховних годин, що сприяє різносторонньому оглядові та розумінню суті навчаль-

ного матеріалу і змісту виховної ролі прикладів з історії та вчинків літературних героїв.

Структура програми передбачає 34 години викладання курсу «Біблійна історія та християнська етика» у кожному класі. Кожен річний курс має 1-2 години на регіональний компонент та підсумкове заняття-узагальнення до кожної теми. Розподіл годин у програмі орієнтовний. Залежно від методичних уподобань учитель може вносити зміни у розподіл часу на вивчення окремих питань і тем.

При укладанні програми використано такі матеріали:

1. Біблійна історія та християнська етика. Програми для середньої загальноосвітньої школи. – Біла Церква, 1999. – 36 с.

2. Біблійна історія та християнська етика. Програми для середньої загальноосвітньої школи. – Біла Церква, 2005. – 36 с.

3. Етика: духовні засади. Проект програми. – Київ: Православне педагогічне товариство, 2003. – 22 с.

4. Основи православної культури. Програма для основного і старшого ступенів загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв (5–11 класів.). – Вінниця, 2003. – 4 с.

5. Концептуальні засади вивчення в загальноосвітніх навчальних закладах предметів духовно-морального спрямування (курси «Етика», «Основи християнської етики», «Основи релігійної етики»). Рішення колегії МОН України № 8/1-2 від 29 червня 2006 р.

6. Християнська етика в українській культурі. Програма для учнів 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів. – К., 2008.

Програма для початкової школи (1–4 класи) курсу «Біблійна історія та християнська етика» складається з таких основних блоків: 1. Світ, наповнений любов'ю (світоглядний). 2. Моя родина (рід, народ). 3. Добротолюбіє (Мудре слово книги). 4. Етика взаємин (Я і люди навколо мене). 5. Пізнаю і виховую себе в родині (4 клас).

Завдання курсу – ознайомлення з основними християнськими моральними цінностями; виховання почуття поваги до традицій роду, українського народу, любові до батьків і Батьківщини; формування особистості на засадах християнських цінностей (чесність, мудрість, щедрість, лагідність, покірність, справедливість, доброзичливість) та на основі українських християнських історичних традицій; сприяння глибокому пізнанню світу, самопізнанню,

розкриттю та реалізації потреби творити добро; формування почуття національної гідності.

Робочий зошит учня є збіркою матеріалів для практичної роботи учня. Хрестоматія для читання у колі сім'ї «Біблійна історія та християнська етика. 1 клас» є збіркою оповідань, казок, легенд, розповідей та віршів. Хрестоматія має 4 розділи: «Світ, наповнений любов'ю»; «Моя родина»; «Добротолюбіє»; «Мудре слово книги».

Для курсу відводиться 34 години занять, теми яких наступні:

1. Я пізнаю світ. Краса навколишнього світу. Діти і природа.
2. Мудрість створеного світу. Творець. Дні творення.
3. Світ природи. Постійність та змінність Божого світу. Пори року. Спостереження за природою.
4. Людина – вінець творіння. Душа людини. Життя перших людей у раю.
5. Турбота Творця про нас.
6. Ангельський світ. Ангел-хранитель. День тезоіменитства. Традиція святкування: вітання рідних, друзів. Виготовлення листівок.
7. Плоди земні. Хліб земний та Небесний. Розповідь про мандрування зернятка. Прислів'я про хліб.
8. Світ потребує нашої любові. Бережімо красу природи.
9. Наш рід. Ми – християни.
10. Мамині радості та турботи.
11. Шануй своїх батьків.
12. Любов – основа родинної єдності.
13. Творити непомітно добро людям. Життя святого Миколая.
14. Свято в твоїй родині. Гостинність.
15. Різдво Христове. Підготовка до свята.
16. Святвечір у родині.
17. Життя прожити – хороші справи зробити.
18. Ввічлива людина: яка вона?
19. Милосердя та співчуття.
20. Лагідність та гнів. Читання повчальних оповідань.
21. Добррозичливість і вдячність.
22. Стриманість бажань. Послух.
23. Про чесність і правдивість.
24. Скромність прикрашає людину.
25. Добрі та погані вчинки (добро і зло).
26. Дорога до правдивого життя. Малюнки до теми: «Щастя бути Людиною!» 27–28.
- 27–28. Великодні свята.
29. Освіта. Для чого людині освіта? Я – школяр, моє місце у школі.
30. День слов'янської писемності та культури. Слов'янська азбука. Розфарбування слов'янських літер.
31. Казка – бажання чуда, радості, ствердження добра. Веспереможна сила Добра у світі казкових героїв.
32. Свято Матері (Три матері: та, що народила, Мати-Україна, Мати усіх християн).
33. Підсумковий урок «Дивуємося красою світу» або «Все це – дари Божі».
34. Екскурсія «Краса храму».

**Програмне забезпечення курсу
«Етика: духовні засади» 1–11 кл.**

(автори В.М. Хайруліна, Л.С. Євсюкова, Л.О. Крисальна)

Мета курсу: право вибору певного навчального курсу духовно-морального спрямування («Етика: духовні засади», «Основи християнської етики», «Основи релігійної етики» тощо) з метою особистісного удосконалення, відповідно до світоглядних переконань учнів та їх батьків; постійне сприяння формуванню цілісної, духовно стійкої особистості, світовідчуття та світогляд якої ґрунтуються на засадах християнства, толерантному ставленні до інших релігій і, таким чином, захищені від етичного нігілізму; системне творення відповідних умов для формування в учнів зрілого, особистісного ставлення до фундаментальних проблем людського існування, цінностей як смислових універсалій (В.Франкл), а не абстрактних утворень, ненав'язлива, духовно обґрунтована допомога у визначенні ціннісних орієнтирів, мети, цілей, сенсу життя; широке залучення учнів до виявлення духовних та інтелектуальних прагнень, емоційних проявів особистості, осмислених у нерозривному взаємозв'язку; утвердження особистісної гармонії. витоки якої у духовній спадщині українського народу (у тому числі – християнської), традиціях навчальних закладів України, глибинних пластах української освіти й культури, творчості видатного українського педагога Василя Олександровича Сухомлинського.

Принципи викладання курсу: доступності, системності та практичної цілеспрямованості, що передбачають відповідно врахування вікових та психологічних особливостей, адаптованість та обґрунтоване структурування навчально-виховного матеріалу, розкриття особливостей поєднання бажаного та належного з реаліями сьогодення; культуровідповідності в умовах полікультурного простору, що передбачає розвиток духовної, моральної, інших культурних традицій українського народу та повагу до духовно-ціннісних надбань інших національностей; інтегрованості, що полягає у збагаченні змісту навчально-виховного процесу різноманітними формами і напрямками духовно-морального удосконалення, зміцненні спільних зусиль державних установ, сім'ї та школи в процесі духовного становлення учня й громадянина України.

Програма побудована за лінійно-концентричним принципом, де надзвичайно актуальним і сьогодні залишається, утверджуваний В.О.Сухомлинським, розвивальний принцип як один із визначаль-

них критеріїв самопізнання, самооцінки й самовиховання, що сприяє гармонійному єднанню інтелектуальної та чуттєвої сфер особистості учня і включає такі складові: виховну, що формує у дітей ціннісне ставлення до власного життя; світоглядну, що сприяє цілісному світосприйманню, визначенню вихованцем власної добро творчої, життєвої позиції, гармонійно поєднаної з традиціями християнськими, сімейними, державними; історико-культурологічну, що спирається на високі зразки православної духовної культури та тисячолітні традиції людства; пізнавальну, що органічно розширює шкільний програмний матеріал в етично-естетичному просторі.

Методика передбачає, у спілкуванні на засадах довіри, такі форми занять: урок-казка, урок виховання почуттів, урок роздумів, урок-спостереження, урок-диспут, урок-екскурсія, урок-лекція, урок-подорож, семінари, конференції та ін., що формують стійкий інтерес у пошуках істини, сприяють глибокому осмисленню явищ і подій сучасного життя у створеному просторі любові.

Теми розділів. 1 клас: Де живе жар-птиця; Дивосвіт навколо нас; Моє оточення; Етика взаємин.

2 клас: Дивосвіт навколо нас; Добротолюбіє; Рід-Родина-Сім'я; Мудре слово книги.

3 клас: Етика взаємин; Світ, наповнений любов'ю; У творчій майстерні художника; Пізнаю і виховую себе.

4 клас: Світ потребує твоєї любові; Рід, родина, народ; Етика людських взаємин; Пізнаю і виховую себе.

5 клас: Слово про рідну землю; Людина як таїна; Добротолюбіє; Дар слова.

6 клас: Пізнаю і виховую себе; Дар учнівства; Цінності в людському житті; Про що сповіщає календар.

7 клас: Фундамент життя; Перехідний вік та його особливості; Дари юності; Проблеми становлення особистості.

8 клас: Предмет етики; Пошук досконалості; Культура спілкування у родині; Мужність.

9 клас: Із історії етичних учень; Ціннісні орієнтації людини; Добротолюбіє; Пізнання прекрасного.

10 клас: Становлення особистості: духовно-моральний аспект; Формотворчі фактори впливу на особистість. Тактика духовної безпеки; Особливості юнацьких взаємин; Сім'я – острів любові.

11 клас: Етика й наука; Сім'я – утвердження цілісності людини; Сучасна молода сім'я; Традиція як метод організації пізнавальної діяльності.

Для початкової школи є хрестоматія «Дивосвіт дитинства» (за ред. В.М. Хайруліної), яка поділяється на 4 розділи: Життя людини – найвища цінність; Рід, родина, сім'я; Дивосвіт навколо нас; Мудре слово книги. У хрестоматії вміщено цікаві оповідання, казки, вірші та інші твори художньої літератури, що висвітлюють основні питання етики, допомагають усвідомити найважливіші духовні цінності, поглиблюють знання про довкілля, сприяють розумінню ролі книги в житті людини, виховують любов до рідного слова.

Програмне забезпечення курсу

«Основи православної культури» (автори – **О.В. Васкевич, Н.З. Грозна, Л.О. Кадочнікова, В.М. Сініцин, Н.Корнівська**) передбачає диференційований характер, враховуючи специфіку навчальних закладів, де він викладається. Автори виділяють кілька важливих аспектів при викладанні дисципліни та рівні:

I рівень – надати знання всім, хто вивчає дисципліну в репродуктивному плані (культурологічний підхід).

II рівень – підняти вивчення предмета до рівня виявлення і актуалізації смислової цінності православної культури.

III рівень – вищий рівень завдань – сутнісне пізнання дитиною православних культурних цінностей, виховання християнських добродієвостей, зрощування душі, головною метою якого є її спасіння.

Проблеми викладання цього предмету можна вирішувати тільки в умовах православного духовно-культурного середовища. Значення і роль особи педагога як живого носія культурних кодів і смислів є неперевершеною. Педагог має бути висококваліфікованим фахівцем, мати глибокі знання і віддано любити свою справу, не декларувати і нав'язувати знання і смисли, а бути носієм православної віри і культури нашого народу.

Навчально-методичний комплект з курсу «Основи православної культури» має теоретичне і практичне спрямування. Концепція «Православна культура як освітянське середовище» (автор В.М. Сініцин) відображає мету, ключові поняття, шляхи засвоєння освітянського середовища православної культури, принципи взаємин у православній культурі.

У збірнику матеріалів на допомогу учителю «Православна культура Поділля» автори розробили три розділи: Теоретичні засади вивчення предмету «Основи православної культури» (статті про проблеми культурологічного підходу при викладанні дисципліни та духовні осно-

ви, аксіологічні виміри і педагогічні аспекти традиційної української культури); хрестоматія «Наука і релігія», практична частина «Уроки» (зразки занять з основ православної культури). У методичному посібнику «Уроки християнської етики» (автор О.В. Васкевич) надаються методичні розробки уроків для учнів 3–4 класів: Краса навколишнього. Божий світ навколо нас; Людина – вінець творіння; Життя людини – як найвища цінність; Слово – великий дар; Конструювання: «Мовне дерево»; Позитивні та негативні емоції, їх значення для здоров'я; Добро та зло. Що обираємо ми?; Дружба. Відносини між друзями; Твоє ім'я; Мій рід. Сім'я. Родина; Школа як життєвий скарб.

Робочий зошит-хрестоматія з «Християнської етики» та «Етики» для учнів 5-6 класів (автор-упор. Наталя Корнівська) має розробки тем 33-х уроків: Джерело законів етики; Добро і зло; Наслідки гріхопадіння; Чи може Земля бути країною добра і світла; Золоте правило моралі; День Ангела; Духовні цінності українського народу; Що таке ідеал?; Як ми обираємо ідеали?; Чим шкідливий обман; У чому щастя людини?; Пам'ять поколінь; Життєві орієнтири; Що таке милосердя? Заглянь у своє серце; Як розділити радість і печаль іншої людини?; У чому сила віри?; Світло Христового Воскресіння; Рівноапостольні Кирило і Мефодій; Як виникла слов'янська писемність?; Християнство на Русі; Який подарунок найцінніший?; Чи добре бути гордим і зухвалим?; Зовнішність; Чи може людина покрасити свій зовнішній вигляд?; Думки, бажання, вчинки; Чим цінне життя?; За що слід поважати людину?; За що ми любимо батьків?; Яка праця приносить користь? Великодній подарунок; Сила любові; Чи важливо вміти слухати?

Програмне забезпечення курсу

«Християнська етика» для 5–7 класів (автори – Т.В. Саннікова, м. Одеса) побудоване у відповідності із сучасними вимогами до навчальних програм Міністерства освіти і науки України і складається із трьох частин: «Формування моральної особистості і виховання характеру на біблійних принципах». «Моральність як критерій цінностей світогляду». «Становлення особистості на принципах християнської моралі», кожна з яких складається з 6-7-ми основних розділів, містить навчально-тематичний план, орієнтовний зміст кожної теми і список рекомендованої літератури, має пояснювальну записку, план, відображує форми і методи навчання, прогнозовані результати. До програми додаються розгорнуті плани-конспекти уроків у 5-х, 6-х, 7-х класів.

Метою програми «Християнська етика» є формування особистості школяра на принципах християнської моралі. Завдання: виховання доброти, людяності, працьовитості, чесності, милосердя; виховання духовно багатой особистості, яка усвідомлювала б свою відповідальність перед Богом, Батьківщиною і народом. Духовно-моральне виховання на текстах Біблії не розглядається як релігійне виховання, воно має духовно-просвітницький характер.

Програма складена без конфесійної тенденційності, питання сповідання віри і поклоніння Богові розглядається як пріоритет сім'ї і не обговорюється на уроках етики. Програма розрахована як факультатив трьох років навчання учнів 5-х, 6-х, 7-х класів і передбачає вивчення текстів Біблії. Уроки мають освітній і виховний характер і ґрунтуються на прикладах з Біблії, нашої історії, літератури, мистецтва, культури.

Програма складена згідно з вимогами загальноосвітньої школи з урахуванням вікових особливостей і сучасних педагогічних вимог. Послідовність викладу матеріалу здійснюється відповідно до процесу становлення особистості учнів.

Форми і методи навчання: бесіда, читання Священного Письма, прослуховування духовної музики, розглядання картин на біблійні сюжети, малювання, дискусії і вікторини, інсценівки, участь у справах милосердя, відвідини притулку для літніх людей, інтернату для дітей-сиріт, екскурсії в художні літературні музеї, храми і церкви.

Програма 5-го класу «Формування моральної особистості і виховання характеру на біблійних принципах» складається з розділів: Джерело моральності; Закони милосердя; Закони справедливості; Закони відповідальності; Закони характеру; Шлях до духовної зрілості; Небезпеки для морального життя. Програма 6-го класу «Моральність як основа цінностей світогляду» складається з розділів: Моральне ставлення до себе; Моральне ставлення до ближніх; Моральні відносини в суспільстві; Моральне ставлення до природи; Етика спілкування. Програма 7-го класу «Становлення особистості на принципах християнської моралі» складається з розділів: Загальнолюдські цінності, Світогляд – основа бачення життя; Моральна самосвідомість людини; Моральні критерії спілкування в суспільстві; Нагальні потреби буття; Духовний шлях.

Прогнозований результат впровадження програми «Християнська етика» в шкільну практику і методи його діагностики автори розглядають в оволодінні учнями навичками орієнтування у

Священному Писанні з метою аргументації прийнятих рішень; навчанні порівнювати свої переконання та інші думки і оцінки з точкою зору Біблії; умінні знаходити позитивний вихід із ситуацій, що склалися; підтримки і підбадьорюванні інших у труднощах; сприйнятті учнями Біблії як вищого джерела духовності і вмінні керуватися її моральними заповідями у житті.

Методи діагностики: анкетування учнів на вміння дати оцінку моральному або аморальному вчинку; письмове опитування батьків про зміни у взаєминах з дітьми в сім'ї; опитування викладачів різних дисциплін про застосування учнями знань, отриманих на уроках християнської етики; аналіз активності учнів у справах милосердя; відгуки випускників школи про дієвість в їхньому житті пройденого курсу.

Тема 4.6. Духовна музика і спів на уроках з предметів духовно-морального спрямування

План:

Зміст, структура та призначення пісень релігійного спрямування, присвячених Богу-Творцю, Пресвятій Трійці, Ісусу Христу, Пресвятій Богородиці, всім святим, зокрема, Миколаю, примноженню християнських чеснот. Специфіка Різдвяних піснеспівів: колядок, віншувальних, шедрівок. Жанрова відмінність та символізм Великодніх пісень. Молитва-гімн України «Боже великий єдиний!» Обрядові пісні. Духовна музика як невід'ємна складова уроку «Християнська етика». Духовне наповнення та моральний зміст музичних творів М.Березовського, Д.Бортнянського, А.Веделя, Й.Кишакевича, К.Стеценка, М.Леонтовича, М.Лисенка, М.Вербицького, Ф.Колесси та ін.

Рекомендована література:

1. Дешиця М. Іван Золотоустий про спів та музику. – Львів, 2010. – 120 с.
2. Жуковський В.М., Петровський В.В., Макогнюк С.В. Музика і спів на уроках християнської етики. Навчально-методичний посібник для учнів 5–6 класів. – Острого: вид-во Національного університету «Острозька академія», 2009. – 174 с.

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Аморальність – поведінка, яка суперечить християнським духовно-моральним цінностям.

Аномія – стан суспільства, при якому настає дезінтеграція, розлад системи норм та цінностей, що забезпечують суспільний порядок.

Антропологія – комплекс наук про людину, які досліджують її генезис, суть і призначення.

Апокрифи – неканонічні книги, які не входять до складу Біблії.

Апологетика християнська – розділ теології, присвячений раціональному обґрунтуванню християнського віровчення.

Апостазія – термін, що використовується для позначення релігійного відступництва: 1. Відступництво від віри; 2. Відступництво від церковного сану; 3. Відступництво від чернечого сану.

Апостоли – з грецької мови – «посланці» – учні Ісуса Христа, які проповідували Євангеліє після сходження на них Святого Духа у день П'ятидесятниці.

Аріанство – християнська ересь, що заперечує церковне вчення про єдність Пресвятої Трійці, стверджуючи, що Ісус Христос був нижчим від Бога-Отця.

Аскеза – вид духовної практики, що полягає у певному матеріальному самообмеженні задля духовного збагачення.

Біблійна етика – правила поведінки людини, закладені у Біблії.

Біоетика – наука, яка вивчає та аналізує моральність людських дій у біологічно-медичній галузі й у сфері охорони здоров'я, на відповідність моральним нормам і цінностям.

Благо – загальне поняття на позначення тих реалій, які втілюють позитивний ціннісний зміст.

Благодать – вияв Божої милості, що дається людям як Божий дар.

Блаженства Христові – заповіді Нового Завіту, проголошені Ісусом Христом у Нагірній Проповіді (Мт. 5,3–12 і Лк. 6,20–23), що є основою християнського морального вчення й доповнюють Десять Заповідей Старого Завіту.

Ближній – будь-яка людина, з якою ми перебуваємо в близьких стосунках, спілкуємось, а також та, яка потребує нашої допомоги.

Бог – абсолютне єство, яке походить від себе самого (багатогранне поняття, яким позначають надприродну, верховну, духовну

субстанцію або ество, Творця та керівника Всесвіту, початок, першопричину всього буття, всіх речей, їхньої діяльності й рушійної сили).

Відповідальність – здатність людини усвідомлювати наслідки своїх вчинків і діяти в рамках етичних норм.

Віра – сприйняття за правду без доказів того, що об'явив Бог (надприродна кардинальна (теологічна) чеснота, за допомогою якої людина пізнає Бога).

Воля – здатність людини, яка дозволяє їй приймати свідоме рішення.

Вселенський Собор – урочисте зібрання єпископів усього світу під головуванням найвищого архиєрея для вирішення істотних справ вселенської Церкви.

Вульгата – назва перекладу Біблії латинською мовою, здійсненого значною мірою зусиллями святого Ієроніма у IV ст.

Вчинок – усвідомлена дія, що реалізується у вольовому акті.

Вчителі Церкви – церковні письменники, які особливо відзначилися позицією щодо богословського вчення та святістю життя.

Гедонізм – напрям філософської етики, що вважає фізичні задоволення найвищим благом.

Гетерономна етика – система нормативної етики, що формулює свої принципи виходячи з начал, які є зовнішніми щодо моралі.

Гідність – внутрішня властивість людської особистості, завдяки якій людина існує як мета, а не як засіб до чогось.

Гнів – один зі смертних гріхів, що проявляється в ненависті до оточуючих та до самого себе.

Гордіня – один зі смертних гріхів, що полягає у неконтрольованому бажанні власної величі, виокремити себе, піднятися над іншими.

Гріх – свідомий і добровільний злий вчинок, або протиприродний вчинок, який проявляється у вигляді добровільного невиконання та безпосереднього чи опосередкованого порушення Божих заповідей.

Дейзм – релігійно-філософський напрямок, що визнає Бога Творцем світу, але заперечує втручання Бога у світ після створення Ним більшої надприродних та містичних явищ.

Добро – основна позитивна категорія моралі, що є повною протилежністю зла; відображає сукупний зміст вимог і цінностей моральної свідомості.

Дух – потенціал творчої активності, що постійно здійснюється всередині діяльності й характеризується як перехід від стану речей до стану ідей і навпаки.

Духовність – засіб самотворення особистості, який передбачає вибір особистістю образу своєї долі та ролі, тобто dorостання до високого покликання людини, до найповнішої самореалізації її в житті через єдність з Богом.

Душа – поняття, що виражає індивідуальну своєрідність внутрішнього світу людини, здатність до переживання, співчуття чи осуду.

Евдемонізм – принцип тлумачення й обґрунтування моралі, відповідно до якого щастя є найвищою метою людського життя.

Евтаназія – сприяння лікарів безболісній смерті безнадійно хворих пацієнтів, насамперед за їхнім власним бажанням, що трактується християнською мораллю як серйозне порушення Божого Права на життя, що є морально неприпустимим добровільним убивством людської особи.

Егоцентризм – позиція людини щодо світу, за якою її «Я» є центром світу.

Екуменізм – рух за об'єднання християнських Церков, що виник у протестантизмі та поширився у католицизмі.

Есхатологія – розділ християнського богослов'я про індивідуальний та остаточний Страшний Суд і про останні дні людства.

Етика – система моральних норм, наука про людську поведінку, ставлення до іншого тощо, об'єктом вивчення якої є мораль та система моральних норм і цінностей; а також наука, яка досліджує суть, історію моралі та її прояви у різноманітних сферах життя та діяльності людини.

Етика стоїцизму – етика, яка ґрунтується на ідеї самодостатності добродісності як найвищого блага.

Етична свідомість – людська свідомість у її спрямованості на осмислення та розв'язання моральних проблем.

Єресь – релігійні збочення та викривлення християнського віровчення.

Загальнолюдська мораль – духовно-культурний механізм регуляції поведінки особистості та соціальних груп за допомогою уявлень про належне, в яких узагальнені норми, цінності, зразки поведінки, принципи ставлення до інших індивідів та соціальних груп.

Закон – категорія, що фіксує такі аспекти буття, як необхідність, стійкість, регулятивність, повторюваність, істотність, загальність і впорядкованість, раціональне скерування людини до добра тим, що має владу і контроль над спільнотою.

Закон Мойсея, або Десять Заповідей Божих, Декалог – моральні правила, які дав Бог людству для життя через пророка Мойсея на горі Синай на двох кам'яних таблицях (скрижалях).

Заповіді Божі – біблійні моральні настанови, сформульовані у Старому та Новому Завітах.

Зло – категорія, що охоплює усе ціннісно-негативне (у практичному плані), протилежне щодо блага та добра.

Ікона – первообраз зображення Ісуса Христа, Богородиці, ангелів, святих та літургичних свят, яких вшановують віруючі.

Ісус Христос – Богочоловік, Друга Особа Пресвятої Трійці, засновник християнства.

Консумізм – необмежене прагнення до споживання та до забезпечення собі доступу до благ і послуг.

Контрацепція – свідомо мета та цілеспрямована діяльність із метою запобігання вагітності.

Кордоцентризм – вчення, згідно якого істинна сутність людини зосереджена в її серці.

Літургія, або Служба Божа – богослужіння, яке супроводжується спільними молитвами, співами, читанням богослужбових текстів, центральним пунктом якої є Таїнство Євхаристії.

Любов – бажання справжнього добра для ближніх, незважаючи на себе самого (екзистенціал людського буття, який окреслює найглибше відчуття повноти особистісного буття й переживання цілісності в поєднанні з особистістю та світом).

Людина – творіння Боже, створене на образ і подобу Божу.

Магія, або шаманізм – віра в можливість впливу на довколишній світ шляхом певного ритуального дійства – закликання, табу, ритуалу тощо.

Маніхейство – трансформація християнських ідей та цінностей на ґрунті іранського дуалістичного світогляду та індійських світоглядних ідей.

Марнославство – любов до земної щоденної слави та бажання всіляких почестей.

Метафізика – філософське вчення про надприродні принципи та першооснови буття.

Милосердя – діяльне прагнення допомогти кожному, хто потребує цього.

Молитва – розмова з Богом, звернення людини до Бога з проханням чи подякою.

Монотелетизм (монофілетизм) – єресь Константинопільського патріарха Сергія, що проголошує одну божественну волю в Ісусі Христі.

Монофізитизм – теологічна доктрина, яка відкидала науку Халкедонського (451 р.) Собору про поєднання в Особі Ісуса Христа двох сутностей: Божої та людської.

Мораль – духовно-культурний механізм регуляції поведінки особистості та соціальних груп за допомогою узагальнених норм та цінностей.

Моральні вчинки – першоелемент моральної діяльності, який ґрунтується на усвідомленому виборі його суб'єкта й має на меті утвердження певних моральних цінностей.

Моральна норма – елементарна форма моральної вимоги, взірць поведінки, який відображає усталені потреби людського співжиття та стосунків і є обов'язковою для виконання.

Моральний обов'язок – це таке моральне усвідомлення належного, здійснення якого постає перед особою як її нагальне та практичне завдання.

Моральні цінності – безпосередньо значущі для людини універсальні зразки, вимоги, ідеали моралі.

Моральний закон – постійні, справедливі та загальновизнані норми практичного розуму, що спонукають суб'єкт до морально-етичних дій.

Моральні мотиви – внутрішні суб'єктивно значущі спонуки до дії, в якій зацікавлений суб'єкт.

Мудрість – кардинальна чеснота, яка не вичерпується пізнанням істини, а потребує життя людини в істині.

Мужність – це дар Святого Духа, що вдосконалює людську волю та зміцнює стражданнями душу, дає можливість людині подолати страх на шляху до своєї мети.

Надія – запевнення того, що Бог нас не полишить, а завжди опікуватиметься нами (екзистенціал випередження, абсолютна віра та віра, орієнтована у здійснення бажаного й очікуваного).

Намір – скерування особистої волі до визначеної мети.

Небо, або Рай, Царство Боже – закінчення шляху душ праведників, для яких смерть є переходом до життя вічного.

Неморальне – те, що суперечить етичній нормі.

Несторіанство – ересь, засуджена у 431 р. на Єфеському Соборі, яка проголошувала, що Божественна Особа Ісуса Христа не народилася від Марії, тому за цією ересю Діва Марія називалася не Богородицею, а Христородицею.

Обжерливість – один зі смертних гріхів, непомірність у їжі та напоях.

Образ Божий – нетлінний вічний образ людини як прояв обожнення плоті людини крізь стягання Святого Духа; природна подібність людини до Бога за душею та її ознаками: розумом, волею, почуттями.

Обряди релігійні – складова частина релігійного культу, символічні, індивідуальні чи колективні дії суб'єктів культової діяльності, спрямовані на становлення взаємовідносин між вірянами та надприродними силами.

Особистість – це морально самокерована система, результат свідомого вибору людини свого власного образу, результат самотворення.

Отці Церкви – церковні діячі й письменники, діяльність яких відзначається правильністю навчання та святістю життя.

Пантеїзм – філософське вчення, за яким Бог і світ (космос, універсум), а також Природа є тотожними, навіть взаємозамінними поняттями.

Пекло, або вогняне озеро, гієна – вічні муки, на які приречені грішники.

Пермісивізм – своєрідне моральне явище, коли заборонено забороняти будь-що.

Персоналізм – філософський напрям, який визнає особистість вищою цінністю буття.

Піст – подвиг душі і тіла: випробування стійкості, терпіння та смирення вірян проти спокуси завдяки молитві, добрим ділам та утриманню від деяких видів їжі, що має на меті духовне вдосконалення.

Політеїзм – форма вірування й культу, що полягає у поклонінні багатьом богам.

Праця – це форма діяльності, спрямована на освоєння й перетворення природного середовища за цілями, інтересами й потре-

бами людини, моделювання соціальних відносин або створення нових цінностей.

Природний закон – сукупність об'єктивних та абсолютних (загальних та незмінних) норм, котрі дають можливість розумному суб'єкту виконувати вчинки добрі й уникати злих.

Релігія – зв'язок людини з Богом, духовний феномен, який виражає віру людини в існування надприродного начала та є для неї засобом спілкування з ним та входження в його світ.

Релятивізм – методологічний принцип, що виявляється в абсолютизації відносності змісту та значення феноменів духовної культури та соціального життя.

Самоубство – свідоме самостійне позбавлення людиною себе життя, спричинене безпосередньою своєю, наміреною і бажаною дією.

Свобода – здатність людини вільно визначати підстави своїх дій і відповідно реалізувати себе; можливість робити щось без примусу.

Святе Письмо – Біблія – священна книга християнства.

Святість – вища норма та зразок моральної поведінки, яка є проривом до нового – високого стану людини та вічного духовного народження.

Святі – суб'єкти святості та її носії.

Святі Таїнства – певні обумовлені Церквою культові дії, за допомогою яких засвоюється невидима сила Бога та закликається благословення Боже в життя та діяльність людини, вірянина.

Святині – символи, або ж своєрідні точки концентрації цілком реального, хоча й надприродного, буття, що єрархійно перевищує людську особистість.

Секуляризація – суспільна тенденція, яка відображає зменшення впливу Церкви, її інституції та релігійної ідеології на життя суспільства в усіх його проявах.

Септуагінта – грецький переклад Старого Завіту, що виник серед юдеїв у Єгипті у III – II ст. до Р.Х.

Сім'я – соціальна група, що складається з одружених чоловіка і жінки та їхніх дітей.

Синергетика – напрям і загальнонаукова програма міждисциплінарних досліджень, що вивчає процес самоорганізації та становлення нових упорядкованих структур у відкритих системах.

Синкретизм – погодження різних, часто досить відмінних доктринальних засад і практик.

Сумління – голос Божий в душі людини, який закликає чинити добро і остерегатися зла.

Софійність – характеристика світу як наслідку взаємопроникнення трансцендентного та іманентного, Божого та тварного.

Спокуса – нагода згрішити, яка випадає людині та яку людина має побороти. Спокуса може відвернути людину від істинного шляху та зменшити вплив благодаті Святого Духа на неї.

Справедливість – це етична чеснота, яка полягає в належному оцінюванні дійсності.

Сріблολюбство – один із головних гріхів, що полягає в постійному бажанні накопичувати матеріальні блага.

Стать – Божий дар, який людина одержала при створенні.

Терпіння – здатність стійко, без нарікань долати фізичні або моральні випробування, життєві негаразди тощо.

Стриманість – моральна якість, чеснота. Невідступне та свідоме панування розуму над пристрастями людини й поривами до злих учинків.

Телеологія – вчення про ціль, доцільність, за яким не лише людська діяльність, а й природні явища й історичні події спрямовані до певної мети.

Теїзм – релігійні або філософські переконання щодо існування найвищої, надсвітової істоти – Бога, яка створила світ, його підтримує та ним керує.

Теологія (богослов'я) – систематичне та раціональне вивчення релігії та природи релігійної істини.

Теософія – божественна мудрість, джерелом якого є містична інтуїція або релігійно-містичне вчення, засуджене Церквою.

Толерантність – доброзичливе або, принаймні, стримане ставлення до індивідуальних та групових відмінностей (релігійних, етнічних, культурних тощо).

ЧЛЕНИ АВТОРСЬКОГО КОЛЕКТИВУ

Жуковський Василь Миколайович, доктор педагогічних наук, професор, декан гуманітарного факультету Національного університету «Острозька академія». Науковий керівник програми. *Автор розділів «Методика викладання курсу «Основи християнської етики», «Програмне забезпечення викладання предметів духовно-морального спрямування».*

Огірко Олег Васильович, кандидат фізико-математичних наук, доктор філософії, доцент кафедри філософії та політології Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького. *Автор розділів «Етимологія релігії», «Основні релігії світу та їх морально-етичні вчення», «Філософія релігії», «Християнська етика в комплексі релігієзнавчих дисциплін», «Міжконфесійна специфіка християнської етики», «Моральне богослов'я», «Христологія», «Християнська антропологія», «Словник основних термінів».*

Влад Марія Василівна, магістр богослов'я, координатор курсів християнської етики при Чернівецькому ОІППО. *Автор розділу «Методика викладання курсу «Основи християнської етики».*

Головін Сергій Леонідович, доктор богослов'я. *Автор розділу «Релігія і наука».*

Голянчук Роман Миколайович, магістр богослов'я. *Автор розділу «Основи богослов'я».*

Свтодюк Антоніна Володимирівна, кандидат філософських наук, доцент. *Автор розділу «Християнська етика в комплексі релігієзнавчих дисциплін».*

Ковальчук Наталія Дмитрівна, доктор філософських наук, професор. *Автор розділів «Християнський символізм та його духовно-моральний потенціал», «Словник основних термінів».*

Макогнюк Світлана Вікторівна, магістр управління навчальним закладом, спеціаліст релігієзнавства, спеціаліст музики. *Автор розділу «Духовна музика і спів на уроках з предметів духовно-морального спрямування».*

Матласевич Оксана Володимирівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психолого-педагогічних дисциплін На-

ціонального університету «Острозька академія». *Автор розділу «Психологія релігії».*

Ніколюк Н.Б., магістр педагогіки вищої школи. *Автор розділу «Християнська етика сімейного життя».*

Сіданіч Ірина Леонідівна, кандидат педагогічних наук, доцент Інституту менеджменту та психології ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України. *Автор розділів «Методика викладання курсу «Християнська етика в українській культурі. 1–4 класи», «Програмне забезпечення курсу «Біблійна історія та християнська етика».*

Смирнов Андрій Іванович, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Національного університету «Острозька академія». *Автор розділу «Історія християнства».*

Стефанюк Світлана Костянтинівна, кандидат педагогічних наук, доцент Харківського педагогічного університету ім. Г. Сковороди. *Автор розділу «Основи християнської педагогіки».*

Филипчук Світлана Василівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри релігієзнавства Національного університету «Острозька академія». *Автор розділу «Біблієзнавство та морально-етичні цінності Старого і Нового Заповітів».*

Шаправський Сергій Анатолійович, кандидат історичних наук, доцент кафедри релігієзнавства Національного університету «Острозька академія». *Автор розділу «Християнський символізм та його духовно-моральний потенціал».*

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	3
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН	10
МОДУЛЬ 1.	
ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ	12
МОДУЛЬ 2.	
РЕЛІГІЄЗНАВЧІ ДИСЦИПЛІНИ ЩОДО ПРОБЛЕМ	
ПРЕДМЕТІВ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ 13	13
Тема 2.1. Етимологія релігії	13
Тема 2.2. Основні релігії світу та їх морально-етичні вчення	13
Тема 2.3. Філософія релігії	14
Тема 2.4. Релігія і наука	15
Тема 2.5. Історія християнства	17
Тема 2.6. Християнська етика в комплексі релігійнознавчих дисциплін	21
Тема 2.7. Міжконфесійна специфіка християнської етики	22
МОДУЛЬ 3.	
БОГОСЛОВСЬКІ ДИСЦИПЛІНИ	26
Тема 3.1. Біблієзнавство та морально-етичні цінності Старого і Нового Заповітів	26
Тема 3.2. Моральне богослов'я	32
Тема 3.3. Христологія	33
Тема 3.4. Християнська антропологія	34
Тема 3.5. Християнська етика сімейного життя	35
Тема 3.6. Християнський символізм та його духовно-моральний потенціал	37
МОДУЛЬ 4.	
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ДИСЦИПЛІНИ	42
Тема 4.1. Психологія релігії	42
Тема 4.2. Основи християнської педагогіки	45
Тема 4.3. Методика викладання курсу «Основи християнської етики»	51

Тема 4.4. Методика викладання курсу «Християнська етика в українській культурі. 1-4 класи»	57
Тема 4.5. Програмне забезпечення викладання предметів духовно- морального спрямування	64
Тема 4.6. Духовна музика і спів на уроках з предметів духовно-морального спрямування	98
СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ	99
ЧЛЕНИ АВТОРСЬКОГО КОЛЕКТИВУ	107

**НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ З КУРСІВ
ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ
В СИСТЕМІ ІНСТИТУТІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ**

(на основі християнського віровчення)

Головний редактор *Ігор Пасічник*

Упорядник *Світлана Власова*

Технічний редактор *Роман Свинарчук*

Комп'ютерна верстка *Наталії Крушинської*

Художнє оформлення обкладинки *Катерини Олексійчук*

Формат 42х30/4. Ум. друк. арк. 6,51. Тираж 200 пр. Зам. № 49-14
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «TimesNewRoman»

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острозьк, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

Видавець СПД Свинарчук Р. В.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 27 від 29 липня 2004 року.
Тел. (+38067) 771 28 70. e-mail: 35800@ukr.net.

